

ŁUKASZ BARTKOWIAK

Leszno

Relacje Unii Europejskiej z państwami Afryki, Karaibów i Pacyfiku

Początki współpracy

Polityka Unii Europejskiej wobec grupy państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku – AKP (*The African, Caribbean and Pacific Group of States – ACP Group*) powodowana była początkowo konkretnymi interesami politycznymi i gospodarczymi wspólnymi dla państw członkowskich, bardzo często zbieżnymi z kolonialną przeszłością wielu z nich. Obecne relacje z tymi krajami są potwierdzeniem tożsamości zintegrowanej Europy jako globalnego aktora w stosunkach międzynarodowych. Wobec państw AKP Bruksela wykorzystuje przede wszystkim mechanizmy pierwszego filaru, natomiast w mniejszym zakresie Wspólną Politykę Zagraniczną i Bezpieczeństwa umiejscowioną w filarze drugim¹.

Początki podstaw prawnych współpracy Wspólnot Europejskich z krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku można znaleźć już w Traktacie o Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej, podpisanym w Rzymie 25 marca 1957 roku (Traktat wszedł w życie 1 stycznia 1958 roku). W preambule do Traktatu zawarto deklaracje krajów założycielskich, które miały na celu potwierdzenie solidarności łączącej Europę z krajami i terytoriami zamorskimi, a także zapewnić im rozwój zgodnie z zasadami Karty Narodów Zjednoczonych. Deklaracje odnosiły się do kolonii lub byłych kolonii państw członkowskich, które cieszyły się uprzywilejowanymi stosunkami handlowymi ze swymi metropoliami². Artykuły Traktatu dotyczące krajów i terytoriów zamorskich uznały te kolonie za obszary mające status stowarzyszenia i posiadające specjalne stosunki ze Wspólnotą³.

Kraje Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej od początku procesu integracji ze względu na swoje cele w polityce zagranicznej poszukiwały środków zapewniających rozwój ekonomiczny ich niedawnych kolonii (jako pierwsza takie żądania wobec Wspólnoty przedstawiła Francja). Państwa członkowskie zobowiązały się do stosowania w handlu z krajami i terytoriami zamorskimi takich samych zasad, jakie wprowadziły na obszarze własnego wspólnego rynku. Zadeklarowały jednocześnie pomoc

---

¹ R. Zięba, *Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Warszawa 2005, s. 114.

² W. Nicoll, T. C. Salmon, *Zrozumieć Unię Europejską*, Warszawa 2002, s. 250. Zobacz szerzej: W. Czapliński, R. Ostrihansky, A. Wyrozumska, *Prawo Wspólnot Europejskich, dokumenty i orzecznictwo*, Warszawa 1994, s. 85–88; T. Bartkowski, Z. Dobosiewicz, *Afryka a EWG*, Warszawa 1979, s. 9–10.

³ F. McDonald, S. Dearden, *European Economic Integration*, London–New York 1994, s. 253.

finansową w ramach utworzonego w 1958 roku Europejskiego Funduszu Rozwoju (*European Development Fund*)⁴.

Mówiąc o zainteresowaniu Wspólnoty utrzymaniem specjalnych stosunków z krajami Trzeciego Świata (w tym Afryką, Karaibami i Pacyfikiem) należy wspomnieć również o przesłankach politycznych. Konflikt „Wschód–Zachód”, który w latach pięćdziesiątych miał swoją największą eskalację przyczynił się do dążenia „Zachodu” do powstrzymania ekspansji komunizmu w Trzecim Świecie, a zarazem zachowania w tych krajach własnych wpływów.

W części czwartej Traktatu Rzymskiego (obecnie artykuły 182–188 TWE) – Stowarzyszenie krajów i terytoriów zamorskich⁵ stwierdza się, że: „Państwa Członkowskie zgadzają się stowarzyszyć ze Wspólnotą kraje i terytoria pozaeuropejskie, które utrzymują szczególne stosunki z Danią, Francją, Niderlandami i Zjednoczonym Królestwem”⁶. Zgodnie z postanowieniami Traktatu kraje i terytoria zamorskie, zależne od państw członkowskich EWG zostały stowarzyszone ze Wspólnotą. Kraje członkowskie zaczęły stosować w wymianie handlowej z tymi podmiotami zasady obowiązujące wewnątrz Wspólnoty. Celem tego stowarzyszenia było i nadal jest: „promowanie rozwoju gospodarczego i społecznego krajów i terytoriów oraz ustanowienie ścisłych stosunków gospodarczych między nimi i Wspólnotą jako całością. Zgodnie z zasadami wyrażonymi w preambule Traktatu, stowarzyszenie służy przede wszystkim sprzyjaniu interesom i pomyślności mieszkańców tych krajów i terytoriów, w sposób prowadzący je do rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego, do czego aspirują”⁷.

Grupa AKP, licząca obecnie 78 państw⁸ (kraje Afryki subsaharyjskiej⁹, oraz kilka bardzo małych krajów leżących w obszarze Morza Karaibskiego i Pacyfiku, w tym

⁴ A. Roney, *The European Community Fact Book*, London 1993, s. 196; T. Hitris, *European Community Economics. A Modern Introduction*, New York 1988, s. 156.

⁵ Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską – TWE – Treaty of European Community – tekst skonsolidowany, uwzględniający zmiany wprowadzone traktatem z Nicei, część czwarta: *Stowarzyszenie krajów i terytoriów zamorskich* (artykuły 182–188), Warszawa 2005; *Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community*, „Official Journal of the European Communities”, C 325, 24 December 2002.

⁶ Ibidem, artykuł 182.

⁷ Ibidem, artykuł 182.

⁸ Do grupy AKP należy obecnie 78 państw: Angola, Antigua i Barbuda, Bahamy, Barbados, Belize, Benin, Botswana, Burkina Faso, Republika Burundi, Cabo Verde, Kamerun, Federalna Islamska Republika Komorów, Republika Kongo, Republika Demokratyczna Kongo, Wyspy Cooka, Wybrzeże Kości Słoniowej, Republika Dżibuti, Dominika, Erytrea, Etiopska Republika Ludowo Demokratyczna, Republika Fidżi, Republika Gabońska, Republika Gambii, Republika Ghany, Grenada, Gwinea, Gwinea Równikowa, Gwinea Bissau, Kooperacyjna Republika Gujany, Republika Haiti, Jamajka, Republika Kenii, Republika Kiribati, Królestwo Lesotho, Republika Liberii, Madagaskar, Malawi, Mali, Wyspy Marshalla, Mauretania, Mauritius, Federacja Mikronezji, Mozambik, Namibia, Republika Nauru, Niger, Nigeria, Niue, Republika Palau, Papua-Nowa Gwinea, Republika Dominikańska, Republika Środkowoafrykańska, Ruanda, Wyspy Świętego Tomasza i Książęca, Senegal, Szecele, Sierra Leone, Wyspy Salomona, Somalia, Republika Południowej Afryki, Federacja Saint Christopher i Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent i Grenadyny, Sudan, Surinam, Królestwo Suazi, Tanzania, Republika Czadu, Togo, Tonga, Trinidad i Tobago, Tuvalu, Uganda, Republika Vannatu, Zachodnia Samoa, Zambia, Zimbabwe. Źródło: www.acp.int.

⁹ *Afryka Subsaharyjska* – region o największych potrzebach w zakresie pomocy obejmujący 48 państw leżących na południe od pustyni Sahara.

państwa wchodzące w skład tzw. Wspólnoty Karaibskiej – *Carribbean Community and Common Market* – CARICOM¹⁰), została wyodrębniona w polityce handlowej Wspólnoty Europejskiej z uwagi na fakt, zrzeszania państw będących byłymi koloniami francuskimi, brytyjskimi, belgijskimi, holenderskimi i włoskimi. Państwa te są stowarzyszone ze Wspólnotą od początku jej istnienia, najpierw na podstawie postanowienia części czwartej Traktatu Rzymskiego, następnie w ramach kolejno zawieranych konwencji międzynarodowych¹¹.

Aby osiągnąć założone Traktatem Rzymskim (obecnie Traktatem o Wspólnocie Europejskiej – artykuł 183) cele stowarzyszenia postanowiono, że:

- państwa członkowskie będą stosować w wymianie handlowej z krajami i terytoriami takie same warunki, jakie stosują między sobą;
- każdy kraj lub terytorium będzie stosował w swej wymianie handlowej z państwami członkowskimi oraz innymi krajami i terytoriami takie same warunki, jakie stosuje względem państwa europejskiego, z którym utrzymuje szczególne stosunki;
- państwa członkowskie będą przyczyniać się do inwestycji, których wymaga stopniowy rozwój tych krajów i terytoriów;
- w odniesieniu do inwestycji finansowanych przez Wspólnotę udział w przetargach i dostawach będzie otwarty na równych warunkach dla wszystkich osób fizycznych i prawnych, które mają przynależność państwa członkowskiego lub jednego z krajów lub terytoriów zamorskich;
- w stosunkach między państwami członkowskimi oraz krajami i terytoriami prawo przedsiębiorczości obywateli i spółek będzie regulowane zgodnie z postanowieniami i przy zastosowaniu procedur przewidzianych w rozdziale dotyczącym prawa przedsiębiorczości oraz na niedyskryminacyjnych podstawach, z zastrzeżeniem przepisów szczególnych przyjętych na podstawie artykułu 187 TWE¹².

Zgodnie z tekstem Traktatu postanowiono także, że:

- cła na przywóz do państw członkowskich towarów pochodzących z krajów i terytoriów będą zakazane, podobnie jak cła między państwami członkowskimi;
- cła na przywóz do każdego kraju lub terytorium z państw członkowskich lub z innego kraju lub terytorium będą zakazane zgodnie z postanowieniami artykułu 25 TWE¹³;
- kraje i terytoria będą mogły nakładać cła odpowiadające potrzebom ich rozwoju i uprzemysłowienia lub cła o charakterze fiskalnym, mające na celu zasilenie ich budżetu;
- cła nie będą mogły przewyższać poziomu ceł nałożonych na przywóz produktów pochodzących z państwa członkowskiego, z którym każdy kraj lub terytorium utrzymuje szczególne stosunki;

---

¹⁰ *Wspólnota Karaibska – CARICOM* – powstała 4 lipca 1973 roku, najbardziej aktywnie działa w dziedzinach: integracji gospodarczej, współpracy pozaekonomicznej oraz koordynacji wspólnej polityki zagranicznej, w tym polityki wobec Unii Europejskiej.

¹¹ A. Marszałek, *Integracja Europejska*, Łódź 1997, s. 249.

¹² Artykuł 183, Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską – Treaty of European Community – tekst skonsolidowany, uwzględniający zmiany wprowadzone traktatem z Nicei (artykuły 182–188), Warszawa 2005; *Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community*, „Official Journal of the European Communities”, C 325, 24 December 2002.

¹³ Artykuł 25 TWE: „Cła przywozowe i wywozowe lub opłaty o skutku równoważnym są zakazane między Państwami Członkowskimi. Zakaz ten stosuje się również do ceł o charakterze fiskalnym”.

– ustanowienie lub zmiana ceł nałożonych na towary przywożone do krajów i terytoriów nie powinny powodować faktycznej lub prawnej, bezpośredniej lub pośredniej dyskryminacji między przywozem z różnych państw członkowskich¹⁴.

Postanowienia artykułów 182–187 TWE stosuje się także do Grenlandii, z zastrzeżeniem jednak specyficznych postanowień zawartych w protokole w sprawie szczególnych ustaleń dla Grenlandii, załączonym do Traktatu¹⁵.

Do Traktatu Rzymskiego dołączono także tzw. Konwencję Wykonawczą, której cechą charakterystyczną było to, że została zawarta bez jakiegokolwiek udziału zainteresowanych krajów i terytoriów¹⁶. Dokument ten wszedł w życie 1 stycznia 1958 roku i obowiązywał do 31 grudnia 1962 roku. Podkreślono w nim, iż państwa Wspólnoty zobowiązane są ponosić odpowiedzialność za rozwój krajów i terytoriów stowarzyszonych. Postanowiono również stworzyć Fundusz Krajów i Terytoriów Zamorskich (nazwa ta została następnie zmieniona na Europejski Fundusz Rozwoju), którego środki określane co pięć lat przez państwa członkowskie miały być przekazywane na pomoc krajom Afryki, Karaibów i Pacyfiku¹⁷.

Konwencja Wykonawcza przewidywała, że w czasie jej obowiązywania zniesione zostaną w pewnym stopniu ograniczenia ilościowe oraz cła we wzajemnych obrotach między państwami Wspólnoty, a obszarami stowarzyszonymi, przy czym te ostatnie miały prawo utrzymywać, a w niektórych sytuacjach nawet zwiększać ograniczenia ilościowe i cła w celu ochrony własnego przemysłu. Postanowiono także o stopniowym rozciągnięciu na terytoria stowarzyszone prawa swobodnego osiedlania się obywateli i spółek państw członkowskich. W 1958 roku rozpoczął działalność Europejski Fundusz Rozwoju, którego środki zostały przeznaczone na pomoc krajom AKP¹⁸. Wsparcie finansowe tego funduszu zostało przeznaczone w głównej mierze na finansowanie rozwoju infrastruktury ekonomicznej i socjalnej. Pomoc ta miała charakter bezzwrotny. Funduszem zarządzała Komisja Wspólnot Europejskich. Kapitał Funduszu na lata 1958–1962 wyniósł 581 mln ECU¹⁹.

Sygnatariusze Traktatu Rzymskiego zdecydowali się na jednostronną pomoc bez warunków wstępnych. Na uwagę zasługuje jednak fakt, iż wszystkie kraje i terytoria powiązane z państwami europejskimi zostały włączone w mechanizm stworzony przez Traktat o EWG automatycznie, bez poprzedzających konsultacji. Stowarzyszenie tych terytoriów z całą Wspólnotą, a nie jedynie z metropoliami, leżało głównie w interesie Francji. Przeważająca większość krajów i terytoriów związana była właśnie z Paryżem, któremu zależało na tym, aby jego były i obecne kolonie w pełni skorzystały na

¹⁴ Ibidem, artykuł 184 TWE.

¹⁵ Ibidem, artykuł 188 TWE.

¹⁶ H. Latkiewicz, *Zagadnienia podmiotowości prawno-międzynarodowej EWG*, Warszawa 1979, s. 12.

¹⁷ A. Roney, *The European Community Fact Book*, London 1993, s. 196–197; M. F. Gawrycki, *Unia Europejska – Ameryka Łacińska i Karaiby. Trudne partnerstwo dwóch regionów*, Warszawa 2004, s. 315–316.

¹⁸ K. Głębicka, *Integracja europejska*, Radom 2001, s. 127.

¹⁹ Z. M. Doliwa-Klepacki, *Integracja Europejska (po Amsterdamie i Nicei)*, Białystok 2001, s. 98–99. Zobacz szerzej: K. Michałowska-Gorywoda, *Wspólnota Europejska*, Warszawa 1994, s. 212–223; A. Roney, *The European Community Fact Book*, London 1993, s. 195–197.

wstąpieniu metropolii do Wspólnoty²⁰. Francuzi zagrozili nawet, iż gdyby nie doszło do włączenia postanowień o stowarzyszeniu do Traktatu Rzymskiego, mogłoby to zażwać na decyzji o przystąpieniu ich kraju do EWG²¹.

Na uwagę zasługuje także fakt, iż Traktat Rzymski nie zawierał żadnych postanowień dotyczących tego, jak wyglądać miały stosunki państw członkowskich z krajami i terytoriami stowarzyszonymi, gdyby doszło do uzyskania przez te kraje niepodległości. W opinii wyrażanej przez Komisję i rządy krajów członkowskich status przyznany przez Traktat miał być w takim wypadku utrzymany, chyba że uzyskujące niepodległość terytoria wyraziłyby swój wyraźny sprzeciw²².

W latach sześćdziesiątych niektóre kraje członkowskie EWG wciąż posiadały kolonie w wielu rejonach świata. Nasilające się ruchy narodowo-wyzwoleńcze oznaczały konieczność nowego rozdania kart na arenie międzynarodowej. Jednak kraje europejskie nadal chciały pozostać głównymi rozdającymi. Dotyczyło to przede wszystkim Francji i Wielkiej Brytanii (Londyn zabiegał w latach sześćdziesiątych o członkostwo we Wspólnocie), które posiadały najwięcej kolonii²³.

Sytuacja w polityce Wspólnoty wobec krajów i terytoriów zamorskich musiała ulec zmianie w momencie, gdy poszczególne kraje i terytoria w wyniku procesu dekolonizacji zaczęły uzyskiwać niepodległość. W miarę wybijania się na niepodległość kolejnych koloni konieczne stało się uregulowanie na nowo podstaw prawnych ich stowarzyszenia. Pod naciskiem państw nowo wyzwolanych, żądających rekompensaty za wieki kolonialnej eksploatacji wśród państw Europy Zachodniej zrodziło się poczucie konieczności zadośćuczynienia oraz obowiązku wsparcia w rozwoju swoich byłych koloni po latach ich „eksploatacji”. Stanowisko takie było popularne przede wszystkim wśród polityków lewicowych, którzy poprzez współpracę i pomoc swoim byłym koloniom widzieli również możliwość zachowania w tych krajach dalszych wpływów.

Nowy typ stowarzyszenia krajów AKP został ukształtowany przez całą serię układów: Jaounde I z 1963 roku, Arusha I z 1968 roku, Jaounde II z 1969 roku, Arusha II z 1969 roku, Lomé I z 1975 roku, Lomé II z 1979 roku, Lomé III z 1984 roku, Lomé IV z 1989 roku, Lomé IV bis z 1995 roku oraz Porozumienie z Cotonou z 2000 roku. Układy te dotyczyły wszystkich niepodległych, postkolonialnych państw oraz nielicznych terytoriów zamorskich²⁴.

Negocjacje w sprawie zawarcia nowych stowarzyszeń okazały się trudne i przewlekłe. Przebiegały w atmosferze kłótni, sporów i sprzeczności interesów obu stron. Największym zwolennikiem kontynuacji stowarzyszenia okazała się Francja, jednak jej pozycja nie była już tak silna jak w 1957 roku²⁵. Nowo powstałe państwa, uzyskując niepodległość, pragnęły nadal korzystać z pomocy finansowej uzyskiwanej z Europej-

²⁰ E. Halizak, S. Parzymies, *Unia Europejska. Nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, Warszawa 2002, s. 321–322.

²¹ M. Paszyński, *Konwencja z Lomé*, „Sprawy Międzynarodowe”, Warszawa 1997, nr 1.

²² E. Halizak, S. Parzymies, *Unia Europejska...*, op. cit., s. 322.

²³ Karim AL-Jabiry, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze i polityczne. Stosunki Maroka z Unią Europejską*, Warszawa 2000, s. 23.

²⁴ J. Tyranowski, *Prawo europejskie instytucjonalne*, Poznań 1998, s. 122.

²⁵ A. Kalicka-Mikołajczyk, *Prawne i ekonomiczne aspekty stowarzyszenia państw pozaeuropejskich ze Wspólnotą Europejską*, Wrocław 2005, s. 57.

skiego Funduszu Rozwoju i nie wycofywały się ze stowarzyszenia. Wszystkie państwa stowarzyszone zadeklarowały chęć utrzymania dotychczasowych więzi ze Wspólnotą, jednak Bruksela uznała, że konieczne są zmiany w systemie wzajemnej współpracy. Obie strony świadome wzajemnych rozbieżności postanowiły zainicjować serię konferencji konsultacyjno-wyjaśniających z udziałem wysokich przedstawicieli stron. Pierwsza konferencja odbyła się w dniach 16–24 czerwca 1961 roku w Strasburgu, natomiast kolejne na szczepku ministrów spraw zagranicznych odbyły się w Brukseli w grudniu 1961 roku, kwietniu 1962 roku i lipcu 1962 roku²⁶.

Tabela 1

Ewolucja partnerstwa UE–AKP

Rok	Podstawa współpracy	Liczba krajów	
		AKP	Europa
1957	Stowarzyszenie na podstawie Traktatu Rzymskiego	18	6
1963	Konwencja Jaounde I	18	6
1969	Konwencja Jaounde II	21	6
1975	Konwencja Lomé I	45	9
1979	Konwencja Lomé II	57	9
1984	Konwencja Lomé III	66	10
1989	Konwencja Lomé IV	68	12
1995	Konwencja Lomé IV bis	71	15
2000	Porozumienie z Cotonou	78	15 (obecnie 27)

Źródło: D. David, *40 years of Europe-ACP relationship*, „The ACP-EU Courier”, September 2000, s. 12.

20 lipca 1963 roku w stolicy Kamerunu – Jaounde odbyła się konferencja państw należących do Wspólnoty i państw afrykańskich, zrzeszonych w Stowarzyszeniu Państw Afrykańskich i Malagaskich (*Association of African and Malagasy States – AAMS*), które uzyskały niepodległość. Podczas konferencji podpisano konwencję regulującą wzajemne stosunki tzw. I Konwencję z Jaounde²⁷ (*Yaounde Convention Associate African States and Madagascar with European Economic Community*). Porozumienie to zawarto na okres pięciu lat, objęło ono państwa Wspólnoty oraz 18²⁸ państw afrykańskich²⁹. Konwencja weszła w życie 1 lipca 1964 roku i obowiązywała do 31 czerwca 1969 roku³⁰. Zgodnie z jej postanowieniami na rok przed wygaśnięciem do-

²⁶ Ibidem, s. 58–59.

²⁷ W literaturze przedmiotu obok pisowni: Jaounde można spotkać pisownię: Yaounde.

²⁸ Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Republika Środkowoafrykańska, Czad, Kongo, Zair, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gabon, Madagaskar, Mali, Mauretania, Niger, Rwanda, Senegal, Somalia, Togo.

²⁹ Konwencja ta nie objęła wszystkich terytoriów zależnych, które pozostały stowarzyszone bezpośrednio na podstawie części IV Traktatu o EWG, gdyż była kolonia francuska Gwinea zerwała stosunki z Francją w 1958 roku i odrzuciła stowarzyszenie zarówno na bazie części IV Traktatu Rzymskiego, jak i konwencji z Jaounde. Przystąpiła dopiero do konwencji z Lomé w 1975 roku.

³⁰ Na mocy pierwszej Konwencji z Jaounde państwa AKP uzyskały pomoc finansową o wartości około 800 mln ECU. Źródła: A. Roney, *The European Community Fact Book*, London 1993, s. 196; J. Barnes, P. M. Barnes, *The Enlarged European Union*, London 1995, s. 391.

kumentu państwa członkowskie były zobowiązane podjąć kroki na rzecz zawarcia nowej umowy³¹.

Konwencja składała się z pięciu tytułów, które dotyczyły: wymiany handlowej, współpracy finansowej i technicznej, prowadzenia działalności gospodarczej, usług, płatności i kapitału, instytucji stowarzyszenia oraz postanowień końcowych. Do dokumentu dołączono 11 aneksów oraz 7 protokółów³².

O ile Traktat Rzymski regulował stosunki z krajami stowarzyszonymi jednostronnie, traktując byłe kolonie państw członkowskich jako stowarzyszone kraje i terytoria zamorskie, o tyle Konwencja z Jaounde przekształciła relacje z krajami stowarzyszonymi w bilateralne stosunki umowne³³.

Celem Konwencji było promowanie postępu gospodarczego, społecznego i kulturalnego państw członkowskich, który miał być korzystny zarówno dla państw członkowskich, jak i stowarzyszonych. Konwencja nie zakładała jednak udzielania przez bogatych prostej pomocy biednym. Przewidywała szersze partnerstwo, choć kwestie ekonomiczne pozostawały najważniejsze. Konwencja gwarantowała każdemu z państw AAMS wolny dostęp do rynku Wspólnoty, ale te same preferencje nie mogły być wzajemnie stosowane przez państwa afrykańskie względem siebie³⁴. Ważnym elementem Konwencji był tzw. II Europejski Fundusz Rozwoju w wysokości 800 mln ECU, którego środki były przeznaczone na pożyczki i granty³⁵.

Na podstawie Jaounde I państwa stowarzyszone korzystały z obniżek celnych, dokonywanych w ramach WE. Ponadto państwa członkowskie z dniem wejścia w życie Konwencji zniosły całkowicie cła na produkty rolno-spożywcze pochodzące z państw stowarzyszonych: ananasy, kawę, herbatę, pieprz, wanilię, goździki, kakao, gałkę muszkatołową oraz niektóre gatunki drewna³⁶. Z drugiej strony, państwa stowarzyszone były zobowiązane obniżać corocznie, począwszy od siódmego miesiąca po wejściu w życie Konwencji o 15% cła i inne opłaty na towary importowane z państw członkowskich. Najpóźniej po upływie czwartego roku od wejścia w życie umowy, powinny były one ponadto znieść wszelkie ograniczenia ilościowe w handlu z państwami WE. Konwencja zezwalała państwom stowarzyszonym na utrzymanie, a nawet podwyższenie ceł i innych opłat oraz ograniczeń ilościowych, w celu ochrony własnego przemysłu i utrzymania równowagi w bilansie płatniczym. Zobowiązywała ona także państwa stowarzyszone do przyznania, najpóźniej do 1 lipca 1967 roku, firmom z państw członkowskich WE takich samych uprawnień w zakresie prawa osiedlania się i świad-

³¹ B. Bernaś, B. Ryszakowska-Grzeszczak, P. Kowalik, A. Pietrzak, *Unia Europejska na przełomie tysiącleci*, Wrocław 2002, s. 169.

³² S. Hubert, *Zbiór statutów i regulaminów organizacji międzynarodowych. Organizacje międzynarodowe o charakterze regionalnym*, Warszawa 1973, s. 540 i n.

³³ M. Paszyński, *Od Traktatu Rzymskiego do Porozumienia z Cotonou*, w: T. Kołodziej (red.), *Pomoc Unii Europejskiej dla krajów Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Szansa dla polskich przedsiębiorstw?*, Warszawa 2004, s. 22.

³⁴ R. Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2003, s. 205. Zobacz szerzej: A. A. Ambroziak, *Stosunki Wspólnoty Europejskiej z państwami Afryki, Karaibów i Pacyfiku* (I i II), „Wspólnoty Europejskie – Biuletyn Informacyjny”, nr 9 i 10, Warszawa 2000.

³⁵ A. Roney, op. cit., s. 196.

³⁶ Karim AL-Jabiry, op. cit., s. 26.

czenia usług, jak firmom własnym. Przewidywała ona także współpracę między państwami Wspólnoty i państwami stowarzyszonymi w dziedzinie technicznej i finansowej, w celu przyspieszenia rozwoju gospodarczego i społecznego państw stowarzyszonych³⁷.

W celu nadzorowania realizacji postanowień Konwencji zostały powołane: Rada Stowarzyszenia, Komitet Stowarzyszenia, Konferencja Parlamentu Stowarzyszenia, Sekretariat oraz Trybunał Rozjemczy Stowarzyszenia tzw. Sąd Arbitrażowy. Głównym organem instytucjonalnym była Rada Stowarzyszenia, która składała się z jednej strony z członków Rady Wspólnot Europejskich i członków Komisji WE, z drugiej zaś po jednym członku rządu z każdego państwa stowarzyszonego. Zbierała się co najmniej raz w roku. Uchwały zapadały za obustronną zgodą państw członkowskich i państw stowarzyszonych³⁸. Nad realizacją postanowień Konwencji nadzór sprawował Komitet Stowarzyszeniowy. Składał się z przedstawicieli krajów członkowskich i stowarzyszonych oraz z członków Komisji. Działalność Rady Stowarzyszeniowej i Komitetu Stowarzyszeniowego wspierał Trybunał Rozjemczy Stowarzyszenia³⁹.

Rok przed wygaśnięciem Jaoude I, 26 lipca 1968 roku zawarto tzw. Porozumienie z Arusha. Umowę tę Wspólnota podpisała z trzema państwami afrykańskimi: Kenią, Tanzanią i Ugandą. Porozumienie przewidywało wzajemne preferencje w handlu, jednak w bardziej ograniczonym zakresie niż w przypadku Jaoude. Porozumienie z Arusha nie obejmowało udzielenia pomocy finansowej. Umowa ta obowiązywała przez niecały rok i została przedłużona 24 września 1969 roku porozumieniem Arusha II. Umowy z Arusha były, podobnie jak umowy z Jaoude, umowami stowarzyszeniowymi. Zobowiązywały państwa członkowskie do zniesienia ceł oraz ograniczeń ilościowych na większość artykułów tropikalnych. Natomiast państwa stowarzyszone były zobowiązane do obniżenia stawek celnych średnio o 10% na około 70 artykułów pochodzących z krajów członkowskich⁴⁰.

Zbliżający się termin wygaśnięcia I Konwencji z Jaoude zmusił obie strony do podjęcia w 1968 roku kolejnych rokowań. Bruksela i kraje stowarzyszone opowiedziały się formalnie za kontynuacją współpracy, jednak w wielu kluczowych kwestiach zaistniały pomiędzy stronami znaczące różnice⁴¹. Stanowisko Wspólnoty w sprawie odnowienia Konwencji zostało sformułowane w raporcie Komisji z dnia 3 kwietnia 1968 roku, natomiast stanowisko państw stowarzyszonych zostało przedstawione przez ich rzecznika, prezydenta Nigru Diori Hamaniego w deklaracji złożonej Komisji 11 listopada 1968 roku⁴².

Formalne rokowania rozpoczęły się w lipcu 1968 roku w stolicy Konga Kinszasie. Kolejne spotkania odbyły się w Brukseli w grudniu oraz marcu 1969 roku. Ostatecznie porozumienie osiągnięto 26 czerwca 1969 roku. II Konwencję z Jaoude podpisano 29 lipca 1969 roku, weszła ona w życie 1 stycznia 1971 roku i obowiązywała do

³⁷ Z. M. Doliwa-Klepacki, op. cit., s. 101–102.

³⁸ Ibidem, s. 102.

³⁹ E. Halizak, S. Parzymies, *Unia Europejska...*, op. cit., s. 323.

⁴⁰ Karim AL-Jabiry, op. cit., s. 29.

⁴¹ T. Bartkowski, Z. Dobosiewicz, *Afryka a EWG*, Warszawa 1979, s. 69.

⁴² A. Kalicka-Mikołajczyk, op. cit., s. 61–62.

31 stycznia 1975 roku⁴³. Jaoude II dotyczyło współpracy pomiędzy Wspólnotą a 21⁴⁴ krajami afrykańskimi⁴⁵.

W nowej umowie zostały utrzymane dotychczasowe preferencje celne i handlowe udzielone krajom stowarzyszonym. W celu złagodzenia jednak dyskryminacji, jaką zostali dotknięci producenci artykułów tropikalnych z krajów niestowarzyszonych w wyniku stosowania powyższych preferencji, Wspólnota zredukowała swoje cła na ich produkty o 15%–40%, a cła na niektóre produkty – w tym kawę i niektóre gatunki drzewa – zostały całkowicie zawieszono⁴⁶.

Obie Konwencje z Jaoude przewidywały preferencje na zasadzie wzajemności. Oznaczało to m.in., że towary wspólnotowe uzyskały wolny dostęp do krajów stowarzyszonych. Po pewnym czasie zniesiono całkowicie cła na niektóre produkty, natomiast kontyngenty importowe zaczęły obejmować coraz mniejszą liczbę towarów. Pomimo, że kraje stowarzyszone miały zgodnie z prawem takie same prawa we wzajemnym handlu co kraje członkowskie, to jednak potencjał gospodarczy państw zjednoczonej Europy powodował, iż przewaga korzyści leżała po ich stronie. Tę dysproporcję miało rekompensować wsparcie kierowane ze strony Wspólnoty w formie pomocy finansowej, dogodnych pożyczek oraz pomocy technicznej. Umowy stowarzyszeniowe zawierały również tzw. „klauzule ochronne”, które państwa afrykańskie mogły wykorzystać w celu ochrony własnych producentów. Konwencje z Jaoude stały się podwalinami do przyjęcia kolejnych, tym razem czterech konwencji, które podpisano w stolicy Togo – Lomé⁴⁷.

W 1968 roku na II Konferencji Narodów Zjednoczonych do spraw Handlu i Rozwoju (*United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD*) w New Delhi został utworzony Generalny System Preferencji (*Generalized System of Preferences – GSP*), który został zaaprobowany przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych w dwa lata później. Kraje członkowskie EWG zaczęły stosować Generalny System Preferencji w stosunkach z krajami rozwijającymi się od 1 lipca 1971 roku. Decyzja Wspólnoty o wprowadzeniu GSP podważyła sens dalszego obowiązywania postanowień II Konwencji z Jaoude, gdyż w ramach nowego systemu, preferencjami handlowymi objęte zostały wszystkie państwa rozwijające się, co w praktyce oznaczało, że kraje stowarzyszone nie korzystały już z żadnych specjalnych ułatwień w wymianie handlowej. Zmusiło to państwa członkowskie do przewartościowania swojej polityki wobec tej grupy państw⁴⁸.

Problem dalszej współpracy z byłymi koloniami pojawił się jeszcze silniej w 1973 roku. W latach siedemdziesiątych stosunki z państwami – sygnatariuszami Konwencji

---

⁴³ Na mocy drugiej Konwencji z Jaoude państwa AKP uzyskały pomoc finansową o wartości około 1 mld ECU. Źródła: A. Roney, *The European Community Fact Book*, London 1993, s. 196; J. Barnes, P. M. Barnes, *The Enlarged European Union*, London 1995, s. 391.

⁴⁴ Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Republika Środkowoafrykańska, Czad, Kongo, Zair, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gabon, Madagaskar, Mali, Mauretania, Niger, Rwanda, Senegal, Somalia, Togo, Kenia, Tanzania, Uganda.

⁴⁵ B. Bernaś, B. Ryszakowska-Grzeszczak, P. Kowalik, A. Pietrzak, op. cit., s. 169.

⁴⁶ Z. M. Doliwa-Klepacki, op. cit., s. 102.

⁴⁷ E. Kawecka-Wyrzykowska, E. Synowiec, *Unia Europejska – integracja Polski z UE*, Warszawa 1996, s. 151.

⁴⁸ E. Haliżak, S. Parzymies, *Unia Europejska...*, op. cit., s. 324.

z Jaoude zaczęły nabierać nowego charakteru i nowych ram instytucjonalnych. Na arenie międzynarodowej ze względu na kryzys naftowy oraz surowcowy zaczęło wzrastać znaczenie krajów rozwijających się. Państwa te, w miarę jak umacniała się ich pozycja międzynarodowa występowały z kolejnymi żądaniem wobec Wspólnot Europejskich. Związane one były przede wszystkim z ułatwieniami w dostępie do rynków krajów rozwiniętych, zwiększeniem pomocy finansowej, a także poparciem koncepcji ustanowienia tzw. nowego porządku ekonomicznego, który zapewniałby większe korzyści krajom rozwijającym się. Konieczność zmian we wzajemnych relacjach spowodowało również przystąpienie do Wspólnoty Wielkiej Brytanii. Bruksela rozszerzyła listę krajów objętych współpracą w ramach stowarzyszenia o kraje Commonwealth'u⁴⁹.

Przystępując do zjednoczonej Europy, Wielka Brytania wniosła „bagaż” skomplikowanych więzów kolonialnych, co wywołało obawy krajów stowarzyszonych, które nie chciały utracić wypracowanej już pozycji w stosunkach ze Wspólnotą. Kraje te rościły sobie prawo do decydowania, które państwa Commonwealth'u mogą korzystać z preferencji handlowych, a które tych preferencji zostaną pozbawione lub wyłączone na pewien okres. Dotychczasowi beneficjenci objęci porozumieniem Jaoude II powoływali się na zapisy, które wyraźnie stwierdzały, że jedynie te państwa, których struktura gospodarcza jest podobna do struktury gospodarczej krajów już stowarzyszonych, mogą zostać uznane za uprawnione do korzystania z preferencji wspólnotowych. Naciski państw stowarzyszonych doprowadziły do wykluczenia z systemu preferencji handlowych Indii i Pakistanu⁵⁰. W związku z tymi zmianami Wspólnota postanowiła wypracować nowe ramy współpracy. Efektem tych zmian było wynegocjowanie nowego porozumienia stowarzyszeniowego tzw. I Konwencji z Lomé⁵¹.

Konwencje z Lomé – nowy wymiar stosunków

Pierwsza Konwencja, poprzedzona wielomiesięcznymi negocjacjami została podpisana 28 lutego 1975 roku w stolicy Togo – Lomé. Umowa weszła w życie 1 kwietnia 1976 roku i obowiązywała do 1 marca 1980 roku obejmując 45⁵² krajów rozwijających się, zarówno sygnatariuszy poprzedniej Konwencji z Jaoude, jak i krajów należących do Commonwealth'u⁵³.

⁴⁹ E. Kawecka-Wyrzykowska, E. Synowiec, *Unia Europejska – integracja Polski z UE...*, op. cit., s. 153–154.

⁵⁰ M. F. Gawrycki, op. cit., s. 316.

⁵¹ Konwencje z Jaoude były ustanowione na mocy jednostronnych decyzji Wspólnoty, natomiast przy podpisywaniu Konwencji z Lomé kraje zainteresowane miały możliwość choćby częściowej negocjacji swoich umów.

⁵² Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Republika Środkowoafrykańska, Czad, Kongo, Zair, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gabon, Madagaskar, Mali, Mauretania, Niger, Rwanda, Senegal, Somalia, Togo, Kenia, Tanzania, Uganda, Bahamy, Barbados, Botswana, Etiopia, Fidżi, Gambia, Ghana, Grenada, Gwinea, Gwinea-Bissau, Gujana, Jamajka, Lesotho, Liberia, Malawi, Mauritius, Nigeria, Samoa Zachodnie, Sierra Leone, Sudan, Suazi, Tonga, Trynidad i Tobago, Zambia.

⁵³ K. Lenaerts, P. Van Nuffel, *Podstawy prawa europejskiego*, Warszawa 1998, s. 384. Zobacz szerzej: J. J. Milewski, W. Lizak, *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, Warszawa 2002; R. Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2003.

Konwencja przewidywała zasadę wolnego handlu między Wspólnotą a krajami sygnatariuszami, z tym jednak wyjątkiem, że kraje te miały prawo do zachowania ceł i restrykcji importowych niezbędnych z punktu widzenia ich budżetów oraz rozwoju gospodarczego⁵⁴. Lomé I, podobnie jak trzy kolejne konwencje przewidywała pomoc finansową w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju oraz pożyczek pochodzących z Europejskiego Banku Inwestycyjnego. W postanowieniach tej Konwencji po raz pierwszy w historii stosunków krajów wysoko rozwiniętych z krajami rozwijającymi się mówiło się także o współpracy, a nie, jak wcześniej, wyłącznie o stowarzyszeniu⁵⁵.

Konwencja z 1975 roku składała się z 7 działów poświęconych: współpracy handlowej, stabilizacji przychodów eksportowych, kooperacji przemysłowej, współpracy technicznej i finansowej, przepisom dotyczącym usług płatności i przepływu kapitału, postanowieniom instytucjonalnym oraz z dokumentów końcowych⁵⁶.

Do głównych kwestii uregulowanych przez kolejne Konwencje z Lomé należało: unormowanie zasad dostępu towarów krajów Afryki, Karaibów i Pacyfiku do rynku Wspólnoty, utworzenie systemu stabilizacji dochodów z eksportu niektórych towarów rolno-spożywczych (tzw. system „STABEX”) oraz niektórych minerałów (tzw. system „SYSMIN”) oraz rozszerzenie współpracy przemysłowej, finansowej i technicznej pomiędzy umawiającymi się stronami⁵⁷.

Pierwsza Konwencja z Lomé wprowadziła reżim handlowy oparty na zasadach wcześniej utrzymywanych na podstawie umów z Jaounde. Jego istotą było zachęcanie krajów rozwijających się do otwarcia gospodarek na towary pochodzące z krajów członkowskich Wspólnoty oraz rozwój eksportu⁵⁸.

Najistotniejszą różnicą pomiędzy konwencjami z Jaounde, a pierwszą konwencją z Lomé było ustanowienie bezcłowego, dostępu towarów pochodzących z krajów Afryki, Karaibów i Pacyfiku do rynku Wspólnoty. Wyłączeniu podlegały jedynie produkty objęte wspólną polityką rolną. Umowa z Lomé przewidywała jednostronne preferencje na rzecz krajów AKP, które nie były zobowiązane do wzajemności ustępstw w zamian za otrzymane preferencje. Wspólnota zniosła cła i ograniczenia ilościowe na 99% towarów importowanych z tych krajów. Dla towarów objętych wspólną polityką rolną (głównie cytryny, mięsa i zboż) zastosowano preferencyjny system importu, który był znacznie korzystniejszy od generalnego systemu preferencji – GSP. Konwencja zawie-

---

⁵⁴ K. Anderson, R. Blackhurst, *Regional Integration and the Global Trading System*, New York 1993, s. 118; I. Macleod, J. D. Hendry, S. Hyett, *The External Relations of the European Community*, New York 1996, s. 145–146.

⁵⁵ W. Nicoll, T. C. Salmon, op. cit., s. 250–251.

⁵⁶ K. R. Simmonds, *The Lomé Convention and the New International Economic Order*, CMLRev 1976, s. 315–334; K. J. Twitchett, *Europe and the World. External Relations of the Common Market*, London 1976, s. 120–150.

⁵⁷ K. Michałowska-Gorywoda, *Wspólnota Europejska*, Warszawa 1994, s. 213. Zobacz szerzej: B. Mucha-Leszko, *Rozwój współpracy Unii Europejskiej z krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku*, w: B. Mucha-Leszko (red.), *Polityka handlowa Unii Europejskiej wobec krajów trzecich*, Rzeszów 1999, s. 94–96; A. A. Ambroziak, *Stosunki Wspólnoty Europejskiej z państwami Afryki, Karaibów i Pacyfiku (I i II)*, „Wspólnoty Europejskie – Biuletyn Informacyjny”, Warszawa 2000, nr 9 i 10.

⁵⁸ R. Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych...*, op. cit., s. 207.

rała również protokół dotyczący cukru oraz specjalne porozumienie dotyczące wołowiny i bananów⁵⁹. EWG obwarowała jednak postanowienia dotyczące dostępu do rynku tzw. klauzulą ochronną. Włączenie tej klauzuli do tekstu dokumentu oznaczało, że w razie jakichkolwiek, najmniejszych nawet perturbacji na rynku artykułów rolnych krajów Wspólnoty miało nastąpić natychmiastowe uruchomienie skomplikowanego mechanizmu wspólnej polityki rolnej, czego konsekwencją było znaczne pogorszenie warunków dostępu do rynku⁶⁰.

Najważniejszym nowym elementem było stworzenie systemu stabilizacji dochodów państw AKP z eksportu niektórych towarów rolno-spożywczych tzw. System STABEX (Stabilization of Export Earnings). Zgodnie z postanowieniami Konwencji celem systemu było łagodzenie szkodliwych skutków niestabilności dochodów z eksportu państw AKP oraz stworzenie warunków umożliwiających stały i zrównoważony wzrost gospodarczy tych państw. Tego typu system nie był wcześniej spotykany na świecie. Mechanizm STABEX zapewniał stabilność wpływów krajów AKP z dwunastu podstawowych i siedemnastu ich pochodnych towarów eksportowych. W Konwencji z Lomé Bruksela zobowiązała się również do udzielenia krajom AKP pomocy technicznej i finansowej, a także transferu technologii⁶¹.

System STABEX gwarantował ceny na niektóre towary rolno-spożywcze eksportowane przez kraje Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Państwo mogło być objęte tym systemem tylko wtedy, gdy dochody z eksportu produktu znajdującego się na liście towarowej stanowiły, co najmniej 7,5% jego globalnych dochodów z eksportu (tzw. próg zależności eksportowej). Mechanizm był uruchamiany tylko w sytuacji, gdy spadek wpływów uzyskanych w danym roku z wywozu artykułów objętych systemem wynosił, co najmniej 7,5% w stosunku do poziomu odniesienia, tj. do średnich przychodów z eksportu danego artykułu z ostatnich czterech lat (tzw. próg aktywizacji mechanizmu). Próg zależności eksportowej w II Konwencji z Lomé obniżono do 6,5%, a w III Konwencji z Lomé do 6%. Jeżeli chodzi o kraje najslabiej rozwinięte, wyspiarskie i śródłądowe próg zależności eksportowej wynosił 2% podczas obowiązywania Lomé II oraz 1,5% podczas Lomé III. W IV Konwencji z Lomé zastosowano 5,5% próg dla wszystkich krajów Afryki, Karaibów i Pacyfiku⁶².

Stabilizacja dochodów państw AKP z eksportu towarów zgodnie z systemem STABEX była dokonywana w postaci bezpośrednich transferów środków pieniężnych. Decyzja o dokonaniu wypłat była podejmowana przez Komisję. Suma transferu uzależniona była od kilku czynników, m.in. od stopnia spadku globalnych dochodów z eks-

⁵⁹ B. Bernaś, B. Ryszakowska-Grzeszczak, P. Kowalik, A. Pietrzak, op. cit., s. 169.

⁶⁰ K. Michałowska-Gorywoda, op. cit., s. 214.

⁶¹ Na mocy I Konwencji z Lomé państwa AKP uzyskały pomoc finansową o wartości około 3,4 mld ECU, w tym 3 mld ECU z Europejskiego Funduszu Rozwoju oraz 400 mln ECU w formie pożyczek pochodzących z Europejskiego Banku Inwestycyjnego. Źródła: A. Roney, *The European Community Fact Book*, London 1993, s. 196; J. Barnes, P. M. Barnes, *The Enlarged European Union*, London 1995, s. 391.

⁶² M. F. Gawrycki, op. cit., s. 317; B. Bernaś, B. Ryszakowska-Grzeszczak, P. Kowalik, A. Pietrzak, *Unia Europejska na przełomie tysiącleci*, Wrocław 2002, s. 172; M. Paszyński, *Od Traktatu Rzymskiego do Porozumienia z Cotonou*, w: T. Kołodziej (red.), *Pomoc Unii Europejskiej dla krajów Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Szansa dla polskich przedsiębiorstw?*, Warszawa 2004, s. 27.

portu danego surowca, ogólnej sytuacji finansowej danego kraju i wysokości rezerw funduszu STABEX. Rekompensata była dokonywana w formie nieoprocentowanych pożyczek, które miały być zwrócone w ciągu pięciu lat, z maksymalnie dwuletnim okresem karencji. Jeżeli ceny kształtowały się nadal niekorzystnie, to zwrot pożyczki był przedłużany do siedmiu lat. Najmniej rozwinięte kraje mogły zostać zwolnione ze zwrotu pożyczek⁶³.

O sposobie wykorzystania otrzymanej pożyczki decydowały same państwa, jednak były one zobowiązane do informowania o swoich decyzjach Komisję. Zgodnie z tekstem Konwencji, w sytuacji, kiedy pożyczka nie zostałaby spłacona, Komisja na podstawie badań mogła podjąć decyzję o całkowitym lub częściowym zwrocie sum brakujących w jednej lub kilku ratach, bądź zawieszeniu obowiązku spłaty⁶⁴. Utworzenie i funkcjonowanie systemu STABEX stanowiło niewątpliwie novum w stosunkach krajów wysoko rozwiniętych z rozwijającymi się. W istocie był to jednak tylko półśrodek, umożliwiający łagodzenie skutków określonych zaburzeń bez eliminowania ich przyczyn. Jeśli chodzi o ujemne strony tego systemu, należy przede wszystkim podkreślić, że jego działanie ograniczone było przez przyjętą listę towarową, a określone w niej produkty nie zawsze odpowiadały rzeczywistym potrzebom krajów stowarzyszonych. Wadą systemu STABEX było także nie stwarzanie bodźców do dywersyfikacji eksportu oraz nieuwzględnianie zmian bilansu płatniczego na skutek zmian cen wyrobów importowanych⁶⁵.

W Lomé I po raz pierwszy w porównaniu z wcześniejszymi umowami o stowarzyszeniu zawarte zostały postanowienia dotyczące współpracy przemysłowej. Przewidywały one m.in. tworzenie nowych przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych, rozbudowę infrastruktury, promocję rozwoju przemysłu oraz ułatwienia dla transferu technologii. W 1977 roku zgodnie z postanowieniami Konwencji zostało utworzone Centrum Rozwoju Przemysłu, którego zadaniem było koordynowanie inicjatyw na rzecz rozwoju przemysłu, udzielanie pomocy proeksportowej oraz technicznej krajom AKP.

W celu zapewnienia sprawnej i efektywnej realizacji postanowień Konwencji, a także dalszego zacieśnienia stosunków między EWG a krajami AKP powołano wspólne instytucje. Dotychczasową Radę Stowarzyszeniową zastąpiła Rada Ministrów, której skład nie różnił się od składu Rady Stowarzyszeniowej (członkowie Rady Ministrów WE, Komisji WE i po jednym przedstawicielu rządów państw AKP). Ze względu na dużą liczbę członków, Rada Ministrów miała spotykać się jedynie raz do roku, a przewodnictwo w niej było rotacyjne⁶⁶. Do kompetencji Rady należało podejmowanie kluczowych decyzji politycznych, natomiast nadzór nad praktyczną realizacją postanowień Konwencji sprawować miał Komitet Ambasadorów, wspierany przez grupy robocze oraz inne stałe lub powoływane *ad hoc* organy. Komitet Ambasadorów zbierał się przynajmniej dwa razy do roku. Składał się ze stałych przedstawicieli wszystkich państw członkowskich WE i jednego przedstawiciela Komisji z jednej strony oraz szefa delegacji przy Komisji każdego z krajów AKP z drugiej strony. Za przy-

⁶³ B. Bernaś, B. Ryszkowska-Grzeszczak, P. Kowalik, A. Pietrzak, op. cit., s. 172–173.

⁶⁴ M. J. Artis, N. Lee, *The Economics of the European Union*, Oxford 1995, s. 403–405.

⁶⁵ K. Michałowska-Gorywoda, op. cit., s. 215.

⁶⁶ K. Lenaerts, P. Van Nuffel, *Podstawy prawa europejskiego*, Warszawa 1998, s. 385.

gotowywanie posiedzeń Rady i Komitetu odpowiedzialny był Sekretariat Generalny z siedzibą w Brukseli. Utworzone zostało również Zgromadzenie Doradcze, w skład którego weszli członkowie Parlamentu Europejskiego oraz parlamentarzyści krajów AKP. Organ parlamentarny spotykał się na sesjach plenarnych dwa razy do roku⁶⁷. Ze względu na fakt, iż tradycja parlamentarna nie była obecna w kulturze politycznej wszystkich krajów grupy AKP, wiele z miejsc należnych krajom AKP w Zgromadzeniu Doradczym obsadzanych było przez przedstawicieli dyplomatycznych lub innych rządowych wysłanników. Powodowało to wątpliwości co do demokratycznego charakteru tej instytucji. Problem ten spróbowano rozwiązać w IV Konwencji Lomé, w której zapisano, iż w przyszłości członkami Zgromadzenia mogą być tylko członkowie parlamentów narodowych bądź osoby przez nie wskazane. Jeśli nie było to możliwe, przedstawiciele mogli być mianowani przez rządy, ale następnie wymagane było ich zatwierdzenie przez samo Zgromadzenie Doradcze⁶⁸.

Ze strony Wspólnoty Europejskiej głównym organem zajmującym się współpracą z krajami AKP (jak również ze wszystkimi innymi rozwijającymi się krajami na świecie) była (i nadal jest) Komisja Europejska, a właściwie biuro Komisarza ds. Rozwoju i Pomocy Humanitarnej, któremu bezpośrednio podlega Dyrekcja Generalna ds. Rozwoju, która zajmuje się bezpośrednimi działaniami w zakresie swoich uprawnień⁶⁹.

W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych członkowie Stowarzyszenia Państw Afrykańskich i Malagaskich zainicjowali ożywioną dyskusję z członkami Commonwealth'u, dotyczącą stosunków wzajemnych i ewentualnej współpracy. Trwające kilkanaście miesięcy negocjacje doprowadziły do podpisania 6 czerwca 1975 roku tzw. porozumienia z Georgetown (Gujana), na mocy którego ukonstytuowano oficjalnie grupę państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku (*The African, Caribbean and Pacific Group of States – ACP Group*)⁷⁰. Podpis pod tekstem porozumienia złożyli przedstawiciele 45 krajów. Celem porozumienia z Georgetown było potwierdzenie wspólnej tożsamości grupy państw, opartej na solidarności oraz przyszłej współpracy. Układ nadał Grupie AKP prawne podstawy działalności oraz osobowość prawną⁷¹.

Najważniejsze decyzje w Grupie AKP zapadają podczas Spotkań Szeffów Państw i Rządów. Organami decyzyjnymi są: Rada Ministrów, Komitet Ambasadorów oraz Wspólne Zgromadzenie Parlamentarne. Instytucją wspomagającą prace tych organów jest Sekretariat Generalny z siedzibą w Brukseli, którego głównym zadaniem jest administracyjne zarządzanie Grupą AKP. Do głównych celów tej grupy należy: zapewnienie realizowania postanowień umów z WE, koordynacja działań podejmowanych przez kraje AKP w ramach umów stowarzyszeniowych oraz wypracowywanie wspólnego stanowiska⁷².

⁶⁷ B. Mucha-Leszko, *Rozwój współpracy Unii Europejskiej z krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku...*, op. cit., s. 120–121.

⁶⁸ E. Halizak, S. Parzymies, *Unia Europejska...*, op. cit., s. 329

⁶⁹ M. F. Gawrycki, op. cit., s. 320.

⁷⁰ Zobacz szerzej: K. Karl, *From Georgetown to Cotonou*, „The ACP-EU Courier”, Special Issue-Cotonou Agreement, Brussels 2000.

⁷¹ L. Ciamaga, *Unia Europejska. Podręcznik akademicki*, Warszawa 1998, s. 412.

⁷² E. Kawecka-Wyrzykowska, E. Synowiec, *Unia Europejska*, t. I, Warszawa 2004, s. 223. Zobacz szerzej: A. A. Ambroziak, *Stosunki Wspólnoty Europejskiej z państwami Afryki, Karaibów i Pacyfiku* (I i II), „Wspólnoty Europejskie – Biuletyn Informacyjny”, Warszawa 2000, nr 9 i 10.

Negocjacje pomiędzy Grupą AKP a Wspólnotą w sprawie zawarcia nowej konwencji rozpoczęły się w Brukseli 24 lipca 1978 roku. Rokowania toczyły się pomiędzy Komisją i ambasadorami krajów AKP oraz pomiędzy ministrami poszczególnych państw. Obie strony dążyły do przedłużenia wzajemnych powiązań zarówno z przyczyn gospodarczych, jak i politycznych. II Konwencja z Lomé została podpisana 31 października 1979 roku⁷³. Po ratyfikacji przez wszystkie kraje weszła w życie 1 stycznia 1981 roku i obowiązywała do 28 lutego 1985 roku⁷⁴. Liczba państw AKP objętych Konwencją zwiększyła się do 57⁷⁵.

Lomé II była *de facto* kontynuacją pierwszej konwencji. Utrzymane zostały w mocy postanowienia w sprawie dostępu towarów krajów rozwijających się na rynek Wspólnoty. Ponadto umowa ta ustanowiła gwarancję odszkodowań dla inwestycji z państw WE w krajach rozwijających się w razie ich nacjonalizacji. Rozszerzona została współpraca między państwami WE, a krajami rozwijającymi się w dziedzinie kooperacji przemysłowej, polityki energetycznej, rybołówstwa i rozwoju rolnictwa⁷⁶. W ramach Konwencji zwiększona została pomoc finansowa⁷⁷ i techniczna. Utrzymano wszystkie postanowienia Lomé I, a także rozszerzono mechanizm działania systemu STABEX na 44 kolejne produkty rolno-spożywcze. Najważniejszą zmianą, jaką wprowadziła II Konwencja z Lomé, była decyzja w sprawie utworzenia nowego systemu, który zapewniłby krajom AKP stabilne zyski z eksportu podstawowych ich kopalin – tzw. System SYSMIN⁷⁸.

SYSMIN to system stabilizacji wpływów z eksportu niektórych minerałów (początkowo miedzi, fosforytów, manganu, boksytów, aluminium oraz cyny, a obecnie wszystkich minerałów z wyjątkiem ropy naftowej oraz gazu ziemnego). Dany kraj był uprawniony do otrzymania wypłaty z tego funduszu, gdy eksport jednego z surowców objętych systemem stanowił średnio co najmniej 15% globalnego eksportu kraju w ciągu czterech lat poprzedzających rok obrachunkowy oraz gdy produkcja lub eksport danego surowca obniżył się do 10% w stosunku do roku poprzedniego, z powodu okoliczności niezależnych od danego kraju. Podczas obowiązywania drugiej i trzeciej

⁷³ Tekst Konwencji Lomé II zobacz: K. R. Simmonds, *The Second Lomé Convention. The Innovative Features*, CMLRev 1980, s. 415–435.

⁷⁴ A. Geusau, *The Lomé Convention and a New International Economic Order*, Leyden 1977, s. 32–33; J. Derieux, *From Lomé I to Lomé II*, „The Courier”, November 1979, s. 2–3.

⁷⁵ Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Republika Środkowoafrykańska, Czad, Kongo, Zair, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gabon, Madagaskar, Mali, Mauretania, Niger, Rwanda, Senegal, Somalia, Togo, Kenia, Tanzania, Uganda, Bahamy, Barbados, Botswana, Etiopia, Fidzi, Gambia, Ghana, Grenada, Gwinea, Gwinea-Bissau, Gujana, Jamajka, Lesotho, Liberia, Malawi, Mauritius, Nigeria, Samoa Zachodnie, Sierra Leone, Sudan, Suazi, Tonga, Trynidad i Tobago, Zambia, Wyspy Zielonego Przylądka, Komory, Dżibuti, Dominika, Kiribati, Papua-Nowa Gwinea, Saint Lucia, Wyspy Świętego Tomasza i Książęca, Seszele, Wyspy Salomona, Surinam, Tuvalu.

⁷⁶ B. Mucha-Leszko, *Rozwój współpracy Unii Europejskiej z krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku*, w: B. Mucha-Leszko (red.), *Polityka handlowa Unii Europejskiej wobec krajów trzecich*, Rzeszów 1999, s. 96.

⁷⁷ Na mocy II Konwencji z Lomé państwa AKP uzyskały pomoc finansową o wartości około 5,4 mld ECU, w tym 4,7 mld ECU z Europejskiego Funduszu Rozwoju oraz 700 mln ECU w formie pożyczek pochodzących z Europejskiego Banku Inwestycyjnego. Źródła: A. Roney, *The European Community Fact Book*, London 1993, s. 196; J. Barnes, P. M. Barnes, *The Enlarged European Union*, London 1995, s. 391.

⁷⁸ B. Bernaś, B. Ryszakowska-Grzeszczak, P. Kowalik, A. Pietrzak, op. cit., s. 169.

konwencji pomoc przyjmowała formę specjalnych pożyczek, natomiast w czasie obowiązywania Lomé IV pomoc przyjęła formę dotacji⁷⁹.

Celem systemu SYSMIN była pomoc w rozwoju krajów AKP poprzez:

- wspieranie ich wysiłków w ochronie sektora wydobywczego i eksportującego minerały poprzez akcje wyrównawcze lub zapobiegawcze dla krajów, które były uzależnione od eksportu jednego z minerałów;
- rozszerzanie podstaw ich ekonomicznego wzrostu, zwłaszcza poprzez pomoc w ukończeniu projektów i programów rozwojowych, które szczególnie zagrażały poważnym spadkiem dochodów z eksportu tego produktu⁸⁰.

Uruchomienie funduszu następowało nie w formie kompensaty finansowej strat w eksporcie, lecz drogą transferu środków na sfinansowanie projektów lub programów zapobiegających skutkom gospodarczym, wynikającym ze spadku produkcji górniczej.

W II Konwencji z Lomé dużo miejsca poświęcono konieczności przeprowadzania konsultacji w sprawach przemysłu, mających na celu wymianę informacji na temat rozwoju przemysłu w krajach AKP. Jednocześnie założono, że kierunki współpracy uzależnione będą w głównej mierze od planów rozwoju przemysłu, przyjętych przez poszczególne kraje rozwijające się.

Negocjacje nad podpisaniem III Konwencji z Lomé przebiegały w okresie poważnych trudności gospodarczych krajów grupy AKP. W rozmowach główny nacisk położono na zabezpieczenie tych państw w żywność, zwiększenie środków finansowych, rozwój rolnictwa oraz ustalenie środków zapobiegających erozji środowiska naturalnego.

III Konwencję z Lomé podpisano 8 grudnia 1984 roku. Weszła ona w życie 1 maja 1986 roku i obowiązywała do 28 lutego 1990 roku. Umowa ta utrzymywała w mocy postanowienia poprzednich dwóch konwencji, a dodatkowo rozciągnęła ją na transport, komunikację, sprawy socjalne i kulturę oraz walkę z pustynnieniem terenów. Liczba państw objętych konwencją zwiększyła się do 66⁸¹. Państwa Wspólnoty szczególną uwagę postanowiły skupić na pomocy żywnościowej dla krajów AKP. Zwiększeniu uległa także pomoc finansowa⁸², a także lista towarów objętych systemami STABEX i SYSMIN⁸³.

⁷⁹ M. F. Gawrycki, op. cit., s. 317, B. Bernaś, B. Ryszakowska-Grzeszczak, P. Kowalik, A. Pietrzak, *Unia Europejska na przełomie tysiącleci*, Wrocław 2002, s. 173; M. Paszyński, *Od Traktatu Rzymskiego do Porozumienia z Cotonou*, w: T. Kołodziej (red.), *Pomoc Unii Europejskiej dla krajów Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Szansa dla polskich przedsiębiorstw?*, Warszawa 2004, s. 27.

⁸⁰ B. Bernaś, B. Ryszakowska-Grzeszczak, P. Kowalik, A. Pietrzak, op. cit., s. 173.

⁸¹ Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Republika Środkowoafrykańska, Czad, Kongo, Zair, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gabon, Madagaskar, Mali, Mauretania, Niger, Rwanda, Senegal, Somalia, Togo, Kenia, Tanzania, Uganda, Bahamy, Barbados, Botswana, Etiopia, Fidżi, Gambia, Ghana, Grenada, Gwinea, Gwinea-Bissau, Gujana, Jamajka, Lesotho, Liberia, Malawi, Mauritius, Nigeria, Samoa Zachodnie, Sierra Leone, Sudan, Suazi, Tonga, Trynidad i Tobago, Zambia, Wyspy Zielonego Przylądka, Komory, Dżibuti, Dominika, Kiribati, Papua-Nowa Gwinea, Saint Lucia, Wyspy Świętego Tomasza i Książęca, Seszele, Wyspy Salomona, Surinam, Tuvalu, Angola, Antigua i Barbuda, Belize, Dominikana, Mozambik, Saint Christopher i Nevis, Saint Vincent, Yanuatu, Zimbabwe.

⁸² Na mocy III Konwencji z Lomé państwa AKP uzyskały pomoc finansową o wartości około 8,5 mld ECU, w tym 7,4 mld ECU z Europejskiego Funduszu Rozwoju oraz 1,1 mld ECU w formie pożyczek pochodzących z Europejskiego Banku Inwestycyjnego. Źródła: A. Roney, *The European Community Fact Book*, London 1993, s. 196; J. Barnes, P. M. Barnes, *The Enlarged European Union*, London 1995, s. 391.

⁸³ M. J. Artis, N. Lee, *The Economics of the European Union*, Oxford 1995, s. 390–392.

Ze względu na problemy żywnościowe państw grupy AKP, koniecznym wydało się włączenie do tekstu Konwencji postanowień dotyczących rolnictwa. Współpraca w tej dziedzinie miała przede wszystkim na celu zwiększenie samowystarczalności tych państw w zakresie produkcji żywności, zapewnienia dostatecznych zasobów żywnościowych na szczeblu narodowym, regionalnym i międzyregionalnym, a także zagwarantowanie ludności rolniczej dochodów podnoszących poziom życia i zwiększenie wydajności w rolnictwie. Wysiłki w sferze pomocy finansowej i technicznej skoncentrowano na koordynacji działań pomiędzy donatorem a państwem uzyskującym pomoc. Natomiast współpraca techniczna nie została ograniczona wyłącznie do projektów kapitałowych, ale przewidywała także inne działania, mające na celu jej rozwój poprzez opracowanie projektów dynamizujących poszczególne sektory oraz inwestycje bezpośrednie⁸⁴.

15 grudnia 1989 roku podpisano IV Konwencję z Lomé⁸⁵, która weszła w życie 1 marca 1990 roku. Konwencja objęła 68⁸⁶ państw. Ważność tej umowy w odróżnieniu od trzech poprzednich wydłużono w 1995 roku z pięciu do dziesięciu lat. Wraz z Konwencją został podpisany protokół w sprawie pomocy finansowej⁸⁷. Priorytet w uzyskaniu funduszy uzyskały projekty związane z przemysłem, rolnictwem, turystyką, kopalnictwem, energetyką, transportem, telekomunikacją oraz infrastrukturą przemysłową⁸⁸.

Nowe kraje i terytoria zamorskie mogły przystąpić do tego układu po zatwierdzeniu przez Radę Unii Europejskiej i po złożeniu aktu przystąpienia. Rozważane były jednak tylko wnioski państw, których struktura ekonomiczna i poziom produkcji był porównywalny z sytuacją grupy AKP oraz gdy kraj ten należał geograficznie do obszaru Afryki, Karaibów lub Pacyfiku⁸⁹.

Układ z 1989 roku miał przede wszystkim na celu wspieranie rozwoju gospodarczego, kulturalnego i społecznego zainteresowanych krajów. Zawarte w nim zobowiązania dotyczyły poszanowania praw człowieka, ochrony środowiska, wspierania integracji pomiędzy regionami oraz pomocy przede wszystkim dla najmniej rozwiniętych krajów nie mających dostępu do morza oraz krajów wyspiarskich⁹⁰. Celem wymiany handlo-

⁸⁴ K. Michałowska-Gorywoda, op. cit., s. 219–220.

⁸⁵ Fourth ACP-EEC Convention (Lomé IV), OJ 1991, L 229/3.

⁸⁶ Do poprzednich 66 państw objętych III Konwencją z Lomé dołączyły: Gwinea Równikowa i Haiti, natomiast na mocy układu zmieniającego IV Konwencję z Lomé w 1995 roku dołączyły jeszcze: Erytrea, Namibia i RPA.

⁸⁷ Na mocy IV Konwencji z Lomé państwa AKP uzyskały pomoc finansową w latach 1990–1995 o wartości około 12 mld ECU, w tym 10,8 mld ECU z Europejskiego Funduszu Rozwoju oraz 1,2 mld ECU w formie pożyczek pochodzących z Europejskiego Banku Inwestycyjnego. Natomiast w latach 1996–2000 pomoc finansowa wyniosła około 14,6 mld ECU, w tym 13 mld ECU z Europejskiego Funduszu Rozwoju oraz 1,6 mld ECU w formie pożyczek pochodzących z Europejskiego Banku Inwestycyjnego. Źródła: A. Roney, *The European Community Fact Book*, London 1993, s. 196; J. Barnes, P. M. Barnes, *The Enlarged European Union*, London 1995, s. 391.

⁸⁸ B. Bernaś, B. Ryszakowska-Grzeszczak, P. Kowalik, A. Pietrzak, op. cit., s. 169–170. Zobacz także: Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, *Podatki, stosunki zewnętrzne, unia celna*, Warszawa 2003.

⁸⁹ K. Lenaerts, P. Van Nuffel, op. cit., s. 385.

⁹⁰ Ibidem, s. 384.

wej w ramach Lomé IV było promowanie handlu między stronami, poprawa warunków dostępu produktów pochodzących z państw AKP na wspólny rynek, przyspieszenie i rozwój handlu między stronami oraz zapewnienie lepszej równowagi handlu⁹¹.

Stworzony przez IV Konwencję z Lomé system stosunków handlowych UE-AKP zakładał:

- wolny dostęp produktów przemysłowych i znacznie ułatwiony dostęp artykułów rolnych z krajów AKP do rynku unijnego (specjalne ułatwienia dotyczyły tradycyjnych pozycji eksportowych, jak banany, rum, mięso wołowe i cukier);
- traktowanie przez kraje AKP eksportu z Unii na zasadzie Klauzuli Największego Uprzywilejowania (KNU);
- pomoc finansową dla krajów AKP w ramach systemów STABEX i SYSMIN, mającą na celu kompensowanie ewentualnych strat tych krajów z tytułu spadku cen na eksportowane przez nie surowce pochodzenia rolnego i niektóre minerały⁹².

Do tekstu Konwencji zostały dołączone także postanowienia dotyczące zadłużenia krajów AKP. Było to wyrazem uznania przez Unię Europejską sprawy zadłużenia za podstawową barierę rozwoju krajów rozwijających się w latach osiemdziesiątych. Kraje ówczesnej unijnej „dwunastki” widziały szansę rozwiązania tego problemu poprzez:

- udzielanie bezzwrotnych pożyczek w miejsce pożyczek udzielanych na specjalnych warunkach;
- wprowadzenie zasady bezzwrotności transferów z systemu STABEX w odniesieniu do całej grupy AKP;
- dwupoziomowe przeprowadzanie operacji w obrębie systemu SYSMIN, czyli: subdydia w obrębie rządów krajów AKP oraz udzielanie pożyczek przedsiębiorstwom prywatnym;
- kredytowanie z funduszy Europejskiego Banku Inwestycyjnego krajów AKP na dogodniejszych zasadach⁹³.

Lomé IV wprowadziła również nowe postanowienia dotyczące pomocy finansowej na rzecz reform wewnętrznych w poszczególnych krajach. Zaangażowanie Wspólnoty związane było z wydzieleniem specjalnych funduszy w wysokości 600 mln ECU dla najbardziej zadłużonych państw afrykańskich, co jednak stanowiło kroplę w morzu potrzeb całej grupy państw AKP. Do Konwencji załączono również uzgodnienia dotyczące problemów demografii, których nie negocjowano przy poprzednich układach z Lomé. Wyasygnowano także kwoty pomocy finansowej na wsparcie badań statystycznych oraz działania związane z planowaniem rodziny. Pozostałe postanowienia umowy z Lomé w zasadzie nie odbiegały od odpowiednich artykułów poprzednich konwencji⁹⁴.

Postanowienia Lomé IV zwracały uwagę na konieczność stopniowych zmian strukturalnych w krajach rozwijających się m.in. decentralizację gospodarki, wspomóżenie działalności sektora prywatnego, poprawę infrastruktury komunikacyjnej oraz dawały zielone światło dla handlu zagranicznego, nie będącego monopolem państwowym.

⁹¹ Artykuł 167 Fourth ACP-EEC Convention (Lomé IV), OJ 1991, L 229/3.

⁹² A. Marszałek, op. cit., s. 249–250.

⁹³ K. Michałowska-Gorywoda, op. cit., s. 220–221.

⁹⁴ Ibidem, s. 222.

Inaczej, jak twierdzono, gospodarki państw grupy AKP nie będą w stanie w pełni cieszyć się korzyściami płynącymi z ułatwień handlowych oferowanych przez Unię Europejską⁹⁵.

Analiza preferencji handlowych przyznanych krajom AKP jednostronnie przez Brukselę prowadzi do konstatacji, że większość towarów eksportowanych przez kraje AKP (ok. 75%) i tak zwolniona zostałaby z opłat celnych, ponieważ zgodnie z postanowieniami GATT są to artykuły beczelowe. Z kolei rezygnacja zjednoczonej Europy z zasady wzajemności przyznawanych preferencji handlowych miała znaczenie raczej propagandowe niż czysto ekonomiczne. Największym ustępstwem na rzecz krajów AKP w ramach kolejnych konwencji z Lomé były postanowienia dotyczące współpracy finansowej. Uzyskały one w stosunku do innych krajów rozwijających się priorytet w zakresie tej pomocy. Jednakże uwzględniając ogromne potrzeby tych państw, wzrastającą ich liczbę oraz wysoką stopę inflacji, trudno uznać rozmiary tej pomocy za wystarczające⁹⁶.

20 maja 1994 roku rozpoczęły się negocjacje w sprawie rewizji Lomé IV, które trwały do 30 czerwca 1995 roku. 4 listopada 1995 roku na Mauritiusie podpisano zmodyfikowaną Konwencję Lomé IV, która objęła 71 państw⁹⁷. Do nowych elementów należało m.in. stworzenie instytucji regularnych konsultacji pomiędzy Unią Europejską a grupą AKP przed ważnymi spotkaniami międzynarodowymi, zobowiązanie się Brukseli do podejmowania działań na rzecz rozwoju handlu krajów AKP, zwiększenie pomocy finansowej o 22% oraz dopuszczenie przedstawicieli grupy AKP do procesów decyzyjnych przy przyznawaniu pomocy dla tych państw⁹⁸.

Podczas konferencji przeglądowej oceniającej osiągnięcia Lomé IV podjęto decyzję, iż większość pomocy wspólnotowej powinna być przekazywana tym krajom, które mają największe możliwości jej efektywnego wykorzystania. Stanowiło to oczywiście naruszenie zasady równości państw skupionych w grupie AKP, jednakże dawało szansę na szybszy rozwój przynajmniej części krajów grupy. Kolejną innowacją były zapisy poświęcone pozaekonomicznym warunkom, które kraje AKP miały spełniać, aby móc nadal korzystać ze wspólnotowej pomocy rozwojowej. Zgodnie z artykułem 1 Konwencji Lomé IV zasadniczym celem współpracy UE-AKP jest promowanie i przyspieszenie rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego krajów AKP⁹⁹.

Zmodyfikowana Konwencja została ukierunkowana również na problemy współpracy politycznej. Wprowadzono zobowiązanie wszystkich sygnatariuszy do przestrzegania zasad Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, a także rozwoju demokracji i rządów prawa. Raport konferencji przeglądowej z 1995 roku nadał temu zapisowi sankcję karną. Wprowadzono możliwość zawieszenia w prawach do pomocy rozwojowej państwa, w którym prawa człowieka nie były przestrzegane. Warunkiem podjęcia

⁹⁵ E. Halizak, S. Parzymies, *Unia Europejska...*, op. cit., s. 331.

⁹⁶ K. Michałowska-Gorywoda, op. cit., s. 223.

⁹⁷ *Lomé IV Convention as revised by the agreement signed in Mauritius on 4 November 1995*, „The ACP-EU Courier”, January–February 1996, s. 4 i n.

⁹⁸ B. Bernaś, B. Ryszakowska-Grzeszczak, P. Kowalik, A. Pietrzak, op. cit., s. 170–171.

⁹⁹ Artykuł 1 IV Konwencji z Lomé z 1995 roku, *Lomé IV Convention as revised by the agreement signed in Mauritius on 4 November 1995*, „The ACP-EU Courier”, no. 155, January–February 1996, s. 4–5.

takiej decyzji było przeprowadzenie poprzedzających ją konsultacji z pozostałymi państwami sygnatariuszami oraz ze stroną zagrożoną zawieszeniem¹⁰⁰.

Postanowienia zmodyfikowanej Lomé IV skupiły się głównie na poprawie warunków życia ludności państw AKP, poszanowaniu praw człowieka, promowaniu wartości demokratycznych i rządów prawa. Zmieniono również warunki spłaty pożyczek w ramach systemu STABEX i SYSMIN. Współpracę rozszerzono na ochronę środowiska i sektor usług¹⁰¹. Ważnym elementem były dalsze preferencje celne oraz szczególne traktowanie produktów sprowadzanych na rynek wewnętrzny w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Preferencje celne były stosunkowo korzystne dla grupy AKP, gdyż prawie cały ich eksport pojawiał się na rynkach wspólnoty w sposób wolny od jakichkolwiek taryf lub ograniczeń ilościowych. W tym rozumieniu kraje AKP miały z pewnością korzystniejsze warunki niż inne kraje rozwijające się, które czasami były obiektem restrykcji ilościowych, formalnych i nieformalnych¹⁰².

Rezultaty realizacji poszczególnych Konwencji z Lomé nie były zadawalające dla krajów rozwijających się. Konwencje te nie zahamowały spadku cen na surowce produkowane przez kraje AKP, jak również nie były w stanie powstrzymać rosnącego zadłużenia całej grupy państw. Nadal spadał udział tych krajów w obrotach handlowych z państwami zjednoczonej Europy. Marnotrawstwo środków uzyskiwanych w ramach pomocy, korupcja i przepływ środków finansowych do kieszeni przedstawicieli elit nie sprzyjały rozwojowi współpracy. Także konflikt, jaki pojawił się w Światowej Organizacji Handlu na temat zgodności preferencji udzielanych w ramach Konwencji z Lomé z regułami WTO postawił Unię Europejską w niewygodnej sytuacji¹⁰³.

20 listopada 1996 roku w dokumencie Zielona Księga (*Green Paper on relations between the European Union and the ACP countries*)¹⁰⁴ Komisja Europejska dokonała oceny IV Konwencji z Lomé, której okres obowiązywania mijał 29 lutego 2000 roku. W dokumencie tym określono także przyszłe relacje pomiędzy Unią Europejską a krajami AKP po wygaśnięciu Lomé IV. Stwierdzono, że pomimo daleko posuniętych zmian w światowej polityce i gospodarce, stosunek UE do byłych kolonii krajów członkowskich nie uległ znacznym zmianom. Sytuację oceniono jako „niejednorodną i nienastępującą optymistycznie”. Zgodzono się, że coroczne dane statystyczne ujawniają ciągłe pogarszanie się sytuacji gospodarczej państw objętych Konwencją. W związku z tym przedstawiono cztery warianty zmian we wzajemnych stosunkach. Sprowadzały się one do:

- utrzymania dotychczasowego wariantu stosunków;
- skupienia pomocy unijnej przede wszystkim na krajach najmniej rozwiniętych;
- zawarciu przez Unię z krajami AKP porozumienia nakreślającego jedynie ogólne zasady współpracy, których szczegóły zostałyby określone w dwustronnych porozumieniach;

¹⁰⁰ E. Halizak, S. Parzymies, *Unia Europejska...*, op. cit., s. 335.

¹⁰¹ E. Kawecka-Wyrzykowska, E. Synowiec, *Unia Europejska – integracja Polski z UE...*, op. cit., s. 153–154.

¹⁰² W. Molle, *Ekonomika Integracji Europejskiej*, Gdańsk 1995, s. 470–471.

¹⁰³ H. Wallace, W. Wallace, *Policy-Making in the European Union*, Oxford 1996.

¹⁰⁴ Zobacz szerzej: *Green Paper on relation between the European Union and the ACP countries. The challenges and options for a new partnership (presented by the Commission)*, Official Publication of the European Commission, Luxembourg 1997.

– rozbitcie dotychczasowej konwencji z Lomé na regionalne porozumienia, w ramach których szczególnie akcent zostałyby położony na kraje najmniej rozwinięte¹⁰⁵.

Dokument stał się podstawą do nowych negocjacji. Najważniejsza dyskusja nad przyszłością Konwencji z Lomé odbyła się w dniach 18–19 kwietnia 1997 roku w Maastricht na szczepku ministrów UE-AKP¹⁰⁶. Potrzeba redefinicji stosunków była umotywowana zmianami zachodzącymi w otoczeniu międzynarodowym oraz chęcią stworzenia nowych, lepszych ram kooperacji. Konieczne stało się również zweryfikowanie zasad, na których dotychczas opierały się wzajemne stosunki handlowe. Pomoc w rozwoju, w postaci licznych preferencji handlowych, będąca ważną częścią reżimu wszystkich konwencji z Lomé, nie była zgodna z zasadami wypracowanymi przez Światową Organizację Handlu¹⁰⁷.

Komisja Europejska w specjalnym dokumencie przedstawiła stanowisko negocjacyjne Unii Europejskiej i jej państw członkowskich. Stwierdzono w nim, iż przyszłe porozumienie powinno umocnić znaczenie politycznego wymiaru współpracy i w możliwie największym stopniu skoncentrować się na głównym celu kooperacji, tj. na walce z biedą w krajach Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Jeżeli chodzi o stosunki handlowe, zdaniem Komisji Europejskiej należało stworzyć zapisy pozwalające na wprowadzenie dwustronnych preferencji w tej dziedzinie. Procedury udzielania pomocy finansowej powinny zostać zrewidowane i znacznie uproszczone. Dokument podkreślał również, iż kraje AKP, ze względu na różnice w swoim rozwoju, nie mogą być traktowane jako homogeniczna grupa¹⁰⁸.

Porozumienie z Cotonou – krok w nowe tysiąclecie

Unia Europejska spośród wszystkich państw tzw. Północy odgrywa najbardziej aktywną rolę w dialogu pomiędzy biednymi krajami Południa (w tym Afryki, Karaibów i Pacyfiku) a bogatą Północą. Dowodzi tego nie tylko wielkość udzielanej corocznie pomocy rozwojowej, która jest ponad dwukrotnie większa niż pomoc udzielana przez Stany Zjednoczone Ameryki, ale także opracowanie i realizacja najbardziej spójnej i długofalowej strategii stosunków z tymi państwami. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych, po przyjęciu Traktatu Amsterdamskiego ustalono szereg zadań dla Komisji Europejskiej w zakresie realizacji pomocy rozwojowej dla krajów grupy AKP. Do głównych zadań zaliczono przede wszystkim podtrzymanie rozwoju ekonomicznego i społecznego w najmniej rozwiniętych państwach, stopniową integrację tych państw z gospodarką unijną oraz gospodarką światową, walka z biedą, przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności, a także rozwój demokracji oraz przestrzeganie prawa¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Z. M. Doliwa-Klepacki, op. cit., s. 107–108.

¹⁰⁶ Ch. Stevens, M. McQueen, J. Kennan, *After Lomé IV. A Strategy for ACP-EU Relations in the 21st Century*, „Economic Paper”, January 2000, no. 37.

¹⁰⁷ E. Haliżak, S. Parzymies, *Unia Europejska...*, op. cit., s. 335–336.

¹⁰⁸ B. Martenczuk, *From Lomé to Cotonou: The ACP-EC Partnership Agreement in Legal Perspective*, „European Foreign Affairs Review” 2000, nr 4.

¹⁰⁹ E. Haliżak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2000, s. 444–446.

Realizacja wszystkich kolejnych konwencji z Lomé sprowadzała się głównie do pomocy Brukseli dla biedniejszych partnerów oraz do handlu. Pomoc obejmowała przede wszystkim doraźne wsparcie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju, kredyty Europejskiego Banku Inwestycyjnego oraz bezzwrotną pomoc na dostosowania strukturalne. Mimo znacznych jednostronnych preferencji celnych udzielonych przez Brukselę, udział grupy AKP w handlu Wspólnoty spadł z 6,7% w 1976 roku do 3% w 1998 roku. Około 60% eksportu tych krajów na rynki wspólnotowe była realizowana przez dziesięć państw, co świadczy o utrzymujących się znacznych dysproporcjach rozwojowych w samej grupie AKP. Wsparcie finansowe, mimo relatywnie dużego budżetu i wsparcia wspólnotowego, nie było efektywnie wykorzystane, dlatego też poziom rozwoju tych państw pozostawał nadal niski. W czasie obowiązywania konwencji z Lomé państwa AKP nie zakontraktowały aż 9,9 mld ECU z puli Europejskiego Funduszu Rozwoju, co zdecydowanie świadczyło o wewnętrznych problemach tych państw¹¹⁰.

Brak wyraźnych efektów związanych z realizacją konwencji z Jaounde, a następnie z Lomé wywoływał niezadowolenie zarówno wśród członków Wspólnoty jak i grupy AKP¹¹¹. Dlatego też we wrześniu 1998 roku rozpoczęto nowe negocjacje, które dotyczyły wejścia w życie nowego porozumienia. Negocjacje były prowadzone w ramach trzech konferencji ministerialnych (w Dakarze 8–9 lutego 1998 roku oraz 29–30 czerwca i 7–8 grudnia 1999 roku w Brukseli). Po osiemnastu miesiącach rokowania zostały zakończone 3 lutego 2000 roku wypracowaniem *Porozumienia o Współpracy Unii Europejskiej z krajami Grupy Afryki Karaibów i Pacyfiku*¹¹². Porozumienie podpisano w stolicy Beninu – Cotonou 23 czerwca 2000 roku¹¹³. Umowa ta weszła w życie 1 kwietnia 2003 roku, zastępując dotychczasowe konwencje z Lomé¹¹⁴. Postanowienia tego dokumentu w dużej mierze pokrywały się ze stanowiskiem negocjacyjnym Komisji Europejskiej przedstawionym w 1997 roku w tzw. Zielonej Księdze. Porozumienie miało za zadanie zacieśnienie wzajemnej współpracy i zdefiniowanie jej na nowo. Umowa została zawarta z 78 państwami AKP (obecnie Grupa AKP w zależności od interpretacji liczy 78 lub 79 członków¹¹⁵) na okres 20 lat z klauzulą pozwalającą na jej re-

¹¹⁰ E. Kawecka-Wyrzykowska, E. Synowiec, *Unia Europejska*, op. cit., s. 224.

¹¹¹ B. Bernaś, B. Ryszakowska-Grzeszczak, P. Kowalik, A. Pietrzak, op. cit., s. 170.

¹¹² M. F. Gawrycki, op. cit., s. 318–319. Zobacz szerzej: M. Lister, *The European Community and the Developing World: The Role of the Lomé Convention*, Aldershot, Averbury 1988; M. C. Salama, S. Dearden, *The New EU-ACP Partnership Agreement*, „Journal of International Development” 2002, nr 2, s. 57–69, a także: www.ukie.gov.pl, www.europa.eu.

¹¹³ *Partnership Agreement between the member of the African, Caribbean and Pacific Group of States of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part, signed in COTONOU ON 23 June 2000, JO 2000, L 317.*

¹¹⁴ K. Karl, *From Georgetown to Cotonou*, „The ACP-EU Courier”, Brussels 2000, September–October, s. 30–34.

¹¹⁵ Od 1998 roku obserwatorem w Grupie AKP była Kuba, natomiast 14 grudnia 2000 roku Rada Ministrów AKP na spotkaniu w Brukseli przyjęła rezolucję w sprawie przyjęcie Kuby do grupy państwa AKP jako 79 członka tej organizacji. Kuba nie jest jednak stroną porozumienia z Cotonou regulującej obecnie stosunki pomiędzy Unią Europejską, a krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku, a w związku z tym nie korzysta z żadnych dobrodziejstw wynikających ze współpracy z Unią Europejską. Dlatego też, w różnego rodzaju publikacjach podaje się, że Grupa AKP liczy 78 lub 79 członków. Zobacz szerzej: M. F. Gawrycki, *Unia Europejska – Ameryka Łacińska i Karaiby. Trudne partnerstwo dwóch regionów*, Warszawa 2004, s. 317.

wizję co 5 lat¹¹⁶. Umowa podpisana pomiędzy Unią Europejską i krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku jest najdalej idącą i najbardziej ambitną umową o handlu i pomocy, jaką kiedykolwiek zawarto między krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się.

Porozumienie z Cotonou jest aktem prawnym składającym się z preambuły, 6 części, 6 załączników oraz protokołów dodatkowych wraz z załącznikami. W dokumencie tym określono pięć dziedzin współpracy:

- *współpraca polityczna* – uwzględniająca szeroki dialog polityczny, kwestię przestrzegania praw człowieka, efektywne wykorzystywanie wsparcia finansowego, a przede wszystkim umocnienie wzajemnych relacji pomiędzy Unią Europejską a grupą AKP. Postanowiono, że strony Konwencji powinny uzgadniać ze sobą wszelkie kwestie, które dotyczą ich bezpośrednio. Silny nacisk położono także na politykę budowania pokoju oraz zapobiegania i rozwiązywania konfliktów, a także rozwój demokracji oraz przestrzeganie praw człowieka;
- *dialog obywatelski między społeczeństwami* – obejmujący szeroki zakres partnerów współpracy w UE i AKP, w tym przedsiębiorców (w celu zapewnienia efektywniejszego wykorzystania unijnych środków pomocowych), organizacje pozarządowe, konsumentów oraz innych przedstawicieli sektora prywatnego;
- *walka z ubóstwem i nierównościami społecznymi* – strony porozumienia zobowiązały się do stworzenia strategii na rzecz rozwoju, ze szczególnym wskazaniem na zmniejszenie ubóstwa, walkę z biedą i wszelkimi jej przejawami,
- *handel i inwestycje* – obejmujące nowe ramy współpracy gospodarczej i handlowej, z uwzględnieniem takich celów, jak: stopniowe włączenie państw AKP w ramy handlu międzynarodowego, wzmocnienie zdolności eksportowych, zapewnienie zgodności reguł z zasadami Światowej Organizacji Handlu. Strony zadeklarowały podpisanie w przyszłości odrębnych porozumień handlowych tzw. *Umowy o Współpracy Gospodarczej (Economic Partnership Agreements – EPA)*, szczegółowo określające zasady wymiany handlowej. Porozumienie przewidywało także ośmioletni okres przygotowań poprzedzający wejście w życie nowego systemu współpracy gospodarczej. W tym czasie ma funkcjonować dotychczasowy model kooperacji, oparty na postanowieniach IV Konwencji z Lomé. Szczegółowe porozumienia handlowe, stanowiące najważniejszą część przyszłego systemu, będą negocjowane z poszczególnymi państwami. Każdy z tych krajów będzie w toku negocjacji potraktowany indywidualnie tak, aby nowe zasady współpracy pozwalały na jak najlepsze dostosowanie wspólnotowych preferencji do potrzeb danej gospodarki narodowej. Umowy o Współpracy Gospodarczej wejdą w życie najpóźniej 1 stycznia 2008 roku, po czym rozpocznie się dwunastoletni okres dochodzenia do pełnej liberalizacji handlu pomiędzy stronami. W szczególności preferencyjny sposób potraktowane zostaną kraje najsłabiej rozwinięte;

---

¹¹⁶ E. Haliżak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2000, s. 445–446; *Partnership Agreement between the member of the African, Caribbean and Pacific Group of States of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part, signed in COTONOU on 23 June 2000, JO 2000, L 317*. Pełny tekst Konwencji z Cotonou dostępny jest na stronie Unii Europejskiej: <http://europa.eu/comm/development/cotonou>.

– *współpraca finansowa* – reforma współpracy finansowej, nakierowana została na dostosowanie wsparcia do indywidualnych potrzeb, poprzez przygotowanie krajowych i regionalnych strategii wsparcia dla każdego kraju, przedsiębiorców oraz władz lokalnych. Konwencja z Cotonou przewidywała wprowadzenie nowego systemu, w którym zachowana zostanie możliwość kompensowania strat z przychodów z eksportu towarów rolnych i surowców, ale w nowej formie i tylko w wyjątkowych przypadkach – tzw. System FLEX. System ten ma być bardziej elastyczny oraz dostosowany do indywidualnych potrzeb poszczególnych krajów. Nie będzie to pełna kontynuacja systemów STABEX i SYSMIN, gdyż w budżecie nie przeznaczono żadnych konkretnych sum, a ewentualne wsparcie uzależniono od tego, czy spadek wpływów z eksportu miał wpływ na ogólny rozwój gospodarczy kraju. Środki będą kierowane do budżetów narodowych w ramach tzw. Krajowych Strategii Wsparcia (*Country Support Strategies – CSS*)¹¹⁷.

W artykule 1 Porozumienia z Cotonou określono cele partnerstwa, które pozostają takie same, jak w Konwencji z Lomé tj. wspieranie oraz przyspieszenie rozwoju gospodarczego, kulturalnego i społecznego państw AKP, przyczynienie się do pokoju i bezpieczeństwa, wpieranie stabilnego i demokratycznego otoczenia politycznego, stopniowe włączenie krajów AKP w gospodarkę światową i wyeliminowanie ubóstwa, a wszystko to w duchu solidarności i wzajemnego interesu. Osiągnięcie tych celów będzie możliwe do zrealizowania za pomocą zintegrowanego podejścia, przy jednoczesnym uwzględnieniu politycznych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i środowiskowych aspektów rozwoju. Partnerstwo ma także na celu dostarczenie spójnych ram wspierania strategii na rzecz rozwoju przyjmowanych przez każde państwo stowarzyszone¹¹⁸. Dokument przewidywał również przeprowadzenie negocjacji w sprawie Umów o Współpracy Gospodarczej UE z poszczególnymi krajami AKP do końca 2007 roku tak, aby od początku 2008 roku mogła zacząć funkcjonować pomiędzy stronami strefa wolnego handlu¹¹⁹. Porozumienie pozostawiło krajom AKP dodatkowy dwunastoletni okres przejściowy na odpowiednie dostosowanie do funkcjonowania strefy wolnego handlu. Oznacza to *de facto*, że w dwudziestoletnim okresie ważności Porozumienia z Cotonou, nie będzie ono w pełni funkcjonować¹²⁰.

Celem partnerstwa gospodarczego UE-AKP jest systematyczne likwidowanie barier w obrotach między obiema stronami oraz wspieranie rozwoju współpracy w poszczególnych dziedzinach gospodarki. W ramach pomocy finansowej dla państw AKP, Unia Europejska zobowiązała się wyasygnować na ten cel 15,2 mld euro na lata

¹¹⁷ E. Kawecka-Wyrzykowska, E. Synowiec, *Unia Europejska*, op. cit., s. 228. Zobacz szerzej: M. C. Salama, S. Dearden, *The New EU-ACP Partnership Agreement*, „Journal of International Development” 2002, nr 2, s. 57–69; E. Haliżak, S. Parzymies, *Unia Europejska. Nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, Warszawa 2002; A. Kalicka-Mikołajczyk, *Prawne i ekonomiczne aspekty stowarzyszenia państw pozaeuropejskich ze Wspólnotą Europejską*, Wrocław 2005, s. 84–86.

¹¹⁸ Artykuł 1 *Partnership Agreement between the member of the African, Caribbean and Pacific Group of States of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part, signed in COTONOU ON 23 June 2000*, JO 2000, L 317.

¹¹⁹ W. Nicoll, T. C. Salmon, op. cit., s. 251–253.

¹²⁰ N. Buckley, *Something for everyone as ACP Lomé delegates assess deal*, „Financial Times”, 11 February 2000.

2000–2007¹²¹. Ponadto Unia przyznała krajom AKP pomoc finansową w rocznej wysokości 3,5 mld euro na rozwiązywanie problemów powstałych w wyniku zakłócenia funkcjonowania ich gospodarki na skutek spadku cen na rynkach światowych na towary przez nich eksportowane¹²².

Pomoc rozwojowa Brukseli dla grupy AKP, uwzględniając małą skuteczność realizowanych programów, w coraz większym stopniu udzielana jest warunkowo. Podkreśla się, że należy koncentrować fundusze na krajach, które udowadniają, że są w stanie efektywnie je zagospodarować. Innym ważnym warunkiem stawianym przez Unię Europejską jest polityczne uzależnianie pomocy rozwojowej od przestrzegania praw człowieka, w krajach tę pomoc przyjmujących. Podstawę do takiego postępowania stworzono wprawdzie już w IV Konwencji z Lomé, która zobowiązała jej sygnatariuszy do respektowania zasad Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, natomiast w Konwencji z Cotonou zapis ten jeszcze wzmocniono¹²³.

Na podstawie umowy utrzymano dotychczasowe zasady handlu, tj. jednostronne preferencje udzielone państwom AKP przez Wspólnotę na mocy IV Konwencji z Lomé, przewidując ich zmianę po upływie okresu przejściowego najpóźniej do 31 grudnia 2007 roku. Oznacza to zatem, iż import dużej części towarów z państw AKP do końca 2007 roku będzie realizowany na warunkach korzystniejszych niż import z pozostałych krajów rozwijających się¹²⁴.

Instytucjonalne ramy współpracy pozostały w zasadzie niezmienione. Naczelnym organem decyzyjnym jest Rada Ministrów, w której skład wchodzi przedstawiciele rządów krajów grupy AKP oraz członkowie Rady Unii Europejskiej i Komisji Europejskiej. Jest to instytucja o najszerzych kompetencjach. Rada spotyka się raz do roku na posiedzeniach zwyczajnych i w razie potrzeby na sesjach nadzwyczajnych, gdy wymagają tego okoliczności. Funkcję przewodniczącego sprawują zamiennie przedstawiciele obu grup państw. Głównym zadaniem Rady pozostaje podejmowanie kluczowych decyzji politycznych oraz analiza współpracy¹²⁵. W skład kolejnego organu – Komitetu Ambasadorów wchodzi z jednej strony, stali przedstawiciele państw członkowskich przy UE, przedstawiciel Komisji Europejskiej oraz przewodniczący misji rządów państw AKP przy Unii Europejskiej, z drugiej strony. Jest to organ wykonawczy Rady Ministrów. Do kompetencji Komitetu należy przede wszystkim czuwanie nad implementacją postanowień porozumienia z Cotonou oraz doradzanie Radzie. Natomiast w skład Wspólnego Zgromadzenia Parlamentarnego wchodzi po jednym delegacie z każdego kraju AKP oraz taka sama liczba deputowanych do Parlamentu Europejskiego. Zgromadzenie zbiera się na sesjach plenarnych przynajmniej dwa razy do roku. Jednym z głównych jego zadań jest popieranie procesu demokratyzacji poprzez dialog i konsultacje, a także praca na rzecz większego wzajemnego zrozumienia pomiędzy społeczeństwami Unii Europejskiej i krajów AKP. Zgromadzenie ma przyczyniać się

¹²¹ W ramach tej pomocy finansowej z Europejskiego Funduszu Rozwoju pochodzić będzie 13,5 mld (10 mld na tzw. długoterminowe finansowanie, 2,2 mld na ułatwienia inwestycyjne i 1,3 mld na rozwój regionów), natomiast z Europejskiego Banku Inwestycyjnego 1,7 mld.

¹²² Z. M. Doliwa-Klepacki, op. cit., s. 108.

¹²³ R. Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych...*, op. cit., s. 208–209.

¹²⁴ E. Kawecka-Wyrzykowska, E. Synowiec, *Unia Europejska*, op. cit., s. 228–229.

¹²⁵ M. F. Gawrycki, op. cit., s. 320.

do lepszego zrozumienia problemów dotyczących rozwoju, dyskutować o wzajemnych relacjach oraz przyjmować rezolucje i rekomendacje dotyczące realizacji celów porozumienia¹²⁶.

Oprócz strategii rozwojowych i walki z ubóstwem, umowa z Cotonou obejmuje także dialog polityczny. W nim właśnie Zgromadzenie powinno odgrywać istotną rolę, jego podstawowym celem jest promowanie procesów demokratycznych. W praktyce przejawia się to w organizowaniu wspólnych misji badawczych – tak jak na Wybrzeżu Kości Słoniowej czy w obserwacji wyborów – jak w Kenii. Ponadto, przewiduje się regularne spotkania Zgromadzenia z przedstawicielami społeczeństwa. Dzięki powołaniu trzech stałych komisji przygotowujących posiedzenia plenarne, została usprawniona jego organizacja instytucjonalna. Zgromadzenie jednak nadal nie posiada możliwości kontroli budżetowej i politycznej nad finansowaniem współpracy¹²⁷.

Porozumienie z Cotonou otwiera nowy rozdział w stosunkach między Unią Europejską a krajami Grupy Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Zagrożeniem dla powodzenia nowopowstałego systemu może okazać się jednak duże zróżnicowanie pośród grupy AKP. Porozumienie przewiduje także, że kraje, które nie wejdą do strefy wolnego handlu utracą preferencje przyznane w konwencjach z Lomé i staną się jedynie beneficjentami systemu GSP.

Pierwsza tura negocjacji porozumień bilateralnych o współpracy gospodarczej (*Economic Partnership Agreements*) między Unią Europejską a poszczególnymi krajami rozpoczęła się 27 września 2002 roku. Ich elementem były postanowienia dotyczące wolnego handlu, które powinny zacząć funkcjonować 1 stycznia 2008 roku¹²⁸. Porozumienia przewidywać będą jeszcze głębszą, w stosunku do dotychczasowego reżimu handlowego, liberalizację handlu na zasadach WTO¹²⁹.

Porozumienia o współpracy gospodarczej będą przewidywały utworzenie strefy wolnego handlu artykułami przemysłowymi, z selektywną i częściową liberalizacją handlu rolnego (podobnie jak w większości umów zawieranych przez Wspólnotę z państwami trzecimi). Proces liberalizacji powinien trwać maksymalnie dwanaście lat i zakończyć się w 2020 roku. W związku z tym, iż państwa AKP obawiały się silniejszego partnera tj. Unii Europejskiej, zdecydowały się prowadzić negocjacje dwuetapowo. W pierwszej fazie odbywały się rokowania w formule wszystkie państwa AKP – Komisja Europejska. Zdaniem tych pierwszych zapewniło to utrzymanie solidarności i stabilności w grupie tych krajów. Do głównych spraw omawianych w tej fazie należały kwestie dotyczące reguł pochodzenia, procedur celnych, certyfikacji, standaryzacji, wymagań sanitarnych i fitosanitarnych, przepływu pracowników i świadczenia usług, polityki konkurencji oraz ochrony własności intelektualnej i przemysłowej.

Na podstawie wniosków wynikających ze Wspólnego Raportu AKP-UE druga faza rokowań, tym razem w wymiarze regionalnym, zaczęła się 4 października 2003 roku

¹²⁶ E. Haliżak, S. Parzymies, *Unia Europejska...*, op. cit., s. 338–339; A. Kalicka-Mikołajczyk, op. cit., s. 199–203.

¹²⁷ www.europarl.eu.

¹²⁸ A. A. Ambroziak, *Porozumienie z Cotonou – aspekty handlowo-finansowe*, w: T. Kołodziej (red.), *Pomoc Unii Europejskiej dla krajów Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Szansa dla polskich przedsiębiorstw?*, Warszawa 2004, s. 47.

¹²⁹ *Ibidem*, s. 59.

z państwami Afryki Środkowej, a 6 października 2003 roku – Afryki Zachodniej. 16 kwietnia 2004 roku rozpoczęły się negocjacje z grupą państw karaibskich. Umowy o współpracy gospodarczej nie będą jednak negocjowane ze wszystkimi krajami AKP. Wspólnota wprowadziła przepis, który stanowi, iż zostanie przeprowadzona ocena sytuacji państw AKP, które nie należą do grupy słabo rozwiniętych, ale jednocześnie nie były w stanie wynegocjować nowych porozumień. W stosunku do nich przewidziano zastosowanie innych form współpracy, nie precyzując jednak jakich. W obliczu trudności z zakończeniem pierwszej fazy negocjacji partnerstwa ekonomicznego, państwa AKP wystąpiły z wnioskiem o przesunięcie tego przeglądu na 2006 rok¹³⁰.

W 2004 roku Komisja Europejska przedstawiła propozycję *Instrumentu Finansowego na Rzecz Współpracy Rozwojowej i Gospodarczej (DCECI)* w ramach Nowej Perspektywy Finansowej na lata 2007–2013. Dodatkowo do DCECI zostały włączone inicjatywy horyzontalne i tematyczne utworzone dla państw i regionów partnerskich, które mają uzupełniać programy geograficzne, a także stanowić zewnętrzny wymiar polityki unijnej. Do najważniejszych celów programów tematycznych należą: promocja demokracji i praw człowieka, równość płci, zrównoważony rozwój, zarządzanie migracjami, wspieranie międzynarodowych inicjatyw (np. Inicjatywy dla Krajów Zadłużonych – HIPC, Globalny Fundusz na rzecz Walki z AIDS, Gruźlicą i Malaria). DCECI ma stać się narzędziem nowej polityki współpracy rozwojowej i gospodarczej, a z jego środków finansowana będzie polityka rozwojowa wobec krajów rozwijających się, w tym AKP. Komisja stwierdziła ponadto, iż nowy instrument obejmie Europejski Fundusz Rozwoju. Oznacza to w praktyce podtrzymanie przez Komisję dążenia do włączenia EFR do budżetu Unii (tzw. budżetyzację EFR), mimo braku zgody państw członkowskich w tej sprawie¹³¹.

Komisja zaproponowała także ujednoczenie ram programowania i alokacji funduszy pomocowych dla państw objętych nowym instrumentem. Dostarczanie pomocy zewnętrznej będzie się opierać na wieloletnich dokumentach strategicznych: geograficznych dla poszczególnych regionów i państw (*Poverty Reduction Strategy Papers – PRSPs, Indicative Programmes – IPS*) oraz tematycznych dla finansowania globalnych i horyzontalnych inicjatyw (*Thematic Strategy Papers – TSP*), w szczególności mających na celu promocję wewnętrznej polityki unijnej poza jej granicami. Państwa członkowskie będą zaangażowane bezpośrednio w proces programowania pomocy na dwóch poziomach: lokalnie, w kraju biorcy pomocy poprzez koordynację działań oraz w Brukseli¹³².

Komisja Europejska zaproponowała wyasygnowanie w ramach DCECI na okres obowiązywania tzw. Nowej Perspektywy Finansowej na lata 2007–2013, łącznej kwoty w wysokości 44 229 mln euro, z czego aż 23 572 mln euro mają być zarezerwowane dla państw regionu Afryki, Karaibów i Pacyfiku z wyłączeniem RPA i Timoru Wschodniego¹³³. Jest to znaczący wzrost w stosunku do środków przeznaczonych na kraje AKP

¹³⁰ E. Kawecka-Wyrzykowska, E. Synowiec, *Unia Europejska*, op. cit., s. 229.

¹³¹ *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament On the Instruments for External Assistance under the Future Financial Perspective 2007–2013 COM (2004) 626*, http://europa.eu/comm/index_en.htm.

¹³² Ibidem.

¹³³ Ibidem.

w ramach poprzedniej perspektywy finansowej – wzrost o 13,5 mld euro. Zgodnie z rozporządzeniem Europejski Fundusz Rozwoju, będący głównym instrumentem pomocy rozwojowej Brukseli dla grupy AKP, został włączony do budżetu ogólnego UE¹³⁴.

Pomoc rozwojowa dostarczana obecnie przez Unię Europejską i jej państwa członkowskie krajom rozwijającym się, to około połowa pomocy bogatej Północy dla biednego Południa w ogóle. Kraje UE przeznaczają na ten cel średnio 0,51% swojego Produktu Narodowego Brutto, przy 0,15% PNB przeznaczanego przez Stany Zjednoczone czy 0,32% przez Japonię. Głównymi źródłami pomocy wspólnotowej są budżet UE, Europejski Fundusz Rozwoju i Europejski Bank Inwestycyjny. Największa część tej pomocy zostaje przekazywana dla grupy AKP, z którą Bruksela ma zdecydowanie najlepiej rozwinięte i najstarsze historycznie kontakty. Model współpracy w dziedzinie rozwoju stosowany wobec krajów AKP stał się wzorcem dla kooperacji z pozostałymi potrzebującymi unijnej pomocy regionami współczesnego świata¹³⁵.

Polityka Unii Europejskiej wobec państw grupy AKP jest realizowana obok omówionych wyżej instrumentów pierwszego filaru, również poprzez filar drugi, czyli Wspólną Politykę Zagraniczną i Bezpieczeństwa – WPZB. Prowadzona jest ona przy wykorzystaniu różnego rodzaju narzędzi, m.in. wspólne stanowiska i wspólne działania, rutynowe deklaracje i oświadczenia polityczne stosowane w sprawach:

- toczących się konfliktów wewnętrznych i międzypaństwowych m.in. w Ruandzie, Burundi, Demokratycznej Republice Konga, Angoli, Sudanie, Liberii czy konflikcie między Etiopią a Erytreą;
- nieprzestrzegania praw człowieka oraz zasad prawa i demokracji m.in. w Nigerii, Sierra Leone, Zimbabwe;
- udzielania pomocy w organizowaniu wolnych wyborów i ich obserwacji m.in. w RPA i na Madagaskarze.

Unia Europejska angażuje się w tych sprawach nie bezpośrednio, ale poprzez wspólne działania z innymi organizacjami międzynarodowymi, w tym: ONZ, Unią Afrykańską oraz organizacjami niosącymi pomoc humanitarną i międzynarodowymi instytucjami finansowymi. W przyjętym w czerwcu 1997 roku wspólnym stanowisku w sprawie Afryki Unia Europejska ogłosiła, że będzie aktywnie wspierać wysiłki na rzecz zapobiegania konfliktom na tym kontynencie oraz będzie pomagać w ich rozwiązywaniu na podstawie konkretnych propozycji zgłaszanych w szczególności przez afrykańskie organizacje subregionalne¹³⁶.

Unia popiera rozwój afrykańskiej dyplomacji prewencyjnej i zdolności Afryki do prowadzenia misji pokojowych w celu wsparcia wysiłków krajów afrykańskich na rzecz zapobiegania i rozwiązywania konfliktów. Dowodem na zaangażowanie Brukseli było wsparcie finansowe dla Funduszu Pokojowego Unii Afrykańskiej udzielone 31 grudnia 1998 roku, natomiast 15 czerwca 1999 roku podobne wsparcie udzielono

¹³⁴ J. R. Gouloungana, *Together we must take up the challenges of the Cotonou Agreement*, „The ACP-EU Courier”, September 2000, s. 5–6.

¹³⁵ E. Halizak, S. Parzymies, *Unia Europejska...*, op. cit., s. 316, 319, 320.

¹³⁶ V. S. Makhan, *Political Dialogue: An African Perspective*, „The Courier” 1998, September–October, s. 65–67. Zobacz szerzej: J. Starzyk, *Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Warszawa 2001; R. Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2003, s. 210–211.

Wspólnocie Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej. Unia wsparła również materialnie afrykańskie siły pokojowe rozmieszczone w Liberii oraz misje w Zairze¹³⁷.

Wyrazem dużego zainteresowania Unii Europejskiej Afryką był pierwszy szczyt UE–Afryka w Kairze w dniach 3–4 kwietnia 2000 roku. Podczas spotkania uzgodniono budowanie dialogu opartego na strategicznym, międzyregionalnym partnerstwie między Afryką a Europą. Ustalony plan działań obejmował m.in. wspomaganie procesów regionalnej współpracy gospodarczej, integrowanie Afryki z gospodarką światową, umacnianie praw człowieka i instytucji demokratycznych, budowanie pokoju zapobieganie oraz rozwiązywanie konfliktów, a także współpracę w zwalczaniu biedy i wspomaganie rozwoju. Ustanowiono także mechanizmy zapewniające kontynuację współpracy m.in. spotkania na szczycie szefów państw i rządów, spotkania ministrów oraz powołanie grup ekspertów złożonych z wyższych urzędników¹³⁸.

Podczas spotkania ministrów spraw zagranicznych w ramach Forum UE–Afryka 28 listopada 2002 roku w Wagadugu (Burkina Faso) przyjęto tzw. *Platformę dotyczącą przyszłości stosunków Unii Europejskiej z państwami afrykańskimi* (*The EU Platform on Future Relations between Africa and the EU*). Od 2003 roku w ramach dialogu UE–Afryka odbywają się spotkania tzw. Trójki Unii Europejskiej i Unii Afrykańskiej. Pierwsze ze spotkań odbyło się w Rzymie w listopadzie 2003 roku, a następne w Dublinie w kwietniu 2004 roku, w Addis Abebie w grudniu 2004 roku i w Luksemburgu w kwietniu 2005 roku¹³⁹.

Na stosunki UE-AKP miało wpływ również rozszerzenie zjednoczonej Europy w 2004 roku. Od początku rozpoczętego procesu rozszerzenia kraje AKP wyrażały swoje obawy, iż przystąpienie państw Europy Środkowej i Wschodniej spowoduje dla niej zmniejszenie pomocy. Swoim obawom przywódcy AKP dali wyraz w Deklaracji z Nadi przyjętej 19 lipca 2002 roku. Uznali, że należy wypracować strategię ograniczenia negatywnych skutków rozszerzenia Unii dla partnerstwa UE-AKP. Była to forma nacisku na Brukselę w celu zwiększenia przede wszystkim pomocy finansowej na najbliższe lata¹⁴⁰.

Wiosną 2003 roku podjęte zostały przygotowania do wysłania pierwszej misji wojskowej Unii Europejskiej do Afryki, do Demokratycznej Republiki Konga. Działając zgodnie z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ z 30 maja 2003 roku Wspólnota postanowiła wysłać 1800 żołnierzy w ramach misji wojskowej (pod nazwą Artemis) w celu wsparcia działań ONZ w ramach operacji MONUC, której celem było zapewnienie bezpieczeństwa w Kongu oraz w całym regionie Wielkich Jezior¹⁴¹. 5 czerwca 2003 roku Rada Unii Europejskiej uchwaliła wspólne działanie w sprawie Konga. 12 czerwca podjęta została decyzja o rozmieszczeniu misji wojskowej o charakterze humanitarnym w kongijskim rejonie Ituri (w mieście Bunia). Pierwsza misja Unii w Afryce była bardzo krótka i zakończyła się 1 września 2003 roku. Kontynuując działania na rzecz

¹³⁷ E. G. Berman, K. E. Saams, *Peacekeeping in Africa: Capabilities and Culpabilities*, Geneva 2000, s. 359–362.

¹³⁸ R. Zięba, *Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 118–119.

¹³⁹ J. Zajączkowski, *Unia Europejska w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 214.

¹⁴⁰ Ibidem, s. 216.

¹⁴¹ R. Zięba, *Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 116–117.

stabilizacji w regionie Wielkich Jezior 30 kwietnia 2005 roku Bruksela podjęła decyzję o rozpoczęciu misji policyjnej (EUPOL-KINSHASA) w Demokratycznej Republice Konga¹⁴².

Unia Europejska jest również aktywnym dostarczycielem pomocy humanitarnej dla krajów afrykańskich. Reprezentatywnym przykładem działania Europy w Afryce był kryzys humanitarny w Sudanie. W kraju tym, przeżywającym od 2003 roku wojnę domową, w której zginęło ponad 2 miliony ludzi, Europa jawi się jako największy darczyńca, z funduszami o wartości 285 mln euro w 2004 roku, czyli dwóch trzecich udzielonej tam pomocy globalnej. Pomoc ta polegała w szczególności na dostarczaniu ofiarom pomocy żywnościowej, schronień, dostępu do wody pitnej i do systemów sanitarnych, usług ratownictwa medycznego i ochrony przed atakami. Pomoc ta była realizowana za pośrednictwem służb pomocy humanitarnej Komisji Europejskiej. W dniach 17 do 22 czerwca 2006 roku w Wiedniu odbyło się Wspólne Zgromadzenie Parlamentarne UE-AKP, które podczas obrad podjęło rezolucję dotyczącą sytuacji w Sudanie. Delegaci wezwali społeczność międzynarodową do powołania specjalnego funduszu na rzecz odbudowy rejonu Darfuru. Rezolucja ta była jednym z bardziej znaczących przykładów partnerstwa Unii Europejskiej i Grupy AKP, a zarazem dowodem, że wzajemne relacje zmierzają w kierunku ściślejszej współpracy.

* * *

Relacje zjednoczonej Europy z krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku początkowo były wynikiem potrzeby wsparcia byłych kolonii, a zarazem chęcią zachowania w nich wpływów. Dopiero nasilające się ruchy narodowyzwoleńcze wywołały konieczność nowego rozdania kart na arenie międzynarodowej, a co za tym idzie przewartościowania polityki Wspólnoty względem tej grupy państw. Kolejne Konwencje: Jaounde, Lomé i Cotonou były elementem spójnej polityki krajów członkowskich i Wspólnoty wobec grupy AKP. W ramach poszczególnych porozumień rozszerzano systemy wsparcia, jednak ze względu na słaby rozwój oraz brak demokratycznych i prawnych reguł w tych krajach nie przynosiły one zamierzonych efektów. Co gorsza dla krajów AKP coraz większe korzyści z tej współpracy osiągały kraje członkowskie.

Należy jednak podkreślić, że Unia Europejska odgrywa aktywną rolę w dialogu pomiędzy biednymi krajami Południa (w tym grupą AKP) a bogatą Północą. Porozumienie z Cotonou otwarło nowy rozdział w stosunkach UE-AKP. Począwszy od 2008 roku rozpoczną się negocjacje porozumień bilateralnych o współpracy gospodarczej, dzięki którym do 2020 roku powstanie strefa wolnego handlu pomiędzy stronami. Umożliwi ona szerszy dostęp do rynku unijnego, co w konsekwencji powinno przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego całej grupy AKP.

---

¹⁴² R. Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych...*, op. cit., s. 211.